בס"ד

שמעתא עמיקתא

גליון ת"ק | פרשת וישב | תשפ"ב | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובב"א

גליון מורחב לרגל גליון 500

הלכות מצויות לחנוכה

משיעורי הרה"ג יוחנן בורגר שליט"א
מו"ץ וראש כולל הוראה רמות ב'

מצות הדלקת נרות חנוכה

עשיית מלאכה לפני ההדלקה

אכילה ושאר צרכיו לפני ההדלקה

אסור לאכול או להתעסק בשאר דברים חצי שעה לפני זמן חובת ההדלקה (מהשקיעה או מצאה"כ למר כדאית ליה ומר כדאית ליה, עיין לקמן), ואפילו אם התחיל פוסק. [מ"ב (סי' תרעב ס"ק י) ושעה"צ (אות יד)]. ודין זה נוהג אף בנשים. [הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש חנוכה פט"ז אות ג)].

לימוד תורה לפני ההדלקה

אפילו ללמוד אסור חצי שעה לפני שהגיע זמן ההדלקה (י"א שהיא בצה"כ וי"א בשקיעת החמה). ומ"מ הנוהגים להדליק בזמן שקיעת החמה יכולים להקל ללמוד עד השקיעה. [מ"ב (ס"ק י) ושעה"צ (אות יד). ודעת הגרנ"ק זצ"ל (חוט שני חנוכה עמ' שיח) דמסתבר שללמוד הלכות חנוכה מותר בכל גוונא דמסתמא יזכור שצריך להדליק]. וכשמגיע זמן ההדלקה מפסיק תלמודו. [מ"ב (ס"ק י)].

מי שתורתו אומנותו

אף מי שתורתו אומנתו צריך לבטל ת"ת כדי לקיים מצות נ"ח בזמן. [הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש פט"ז אות א). אולם דעת הגרח"פ שיינברג זצ"ל דאין עליהם לבטל ת"ת כדי להדליק בזמן, אלא נשותיהם ידליקו עבורם. ועי' מש"כ בזה בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון רמ"ג]. ובחו"ל שמדליקים בבית ולא מדליקים ברה"ר אין צריך לבטל ת"ת כדי להדליק בזמן. [הגרישל"א זצ"ל (פניני חנוכה עמ' קעד)].

סגירת חנויות על מנת להדליק בזמן

יש לסגור החנות על מנת להדליק נ"ח בזמן, ואם פרנסתו תלויה בחנות הפתוחה בזמן ההדלקה, ואין לו את מי להשאיר בחנות, צריך למנות שליח שידליק עבורו. [הגרישל"א זצ"ל (אשרי האיש ח"ג פל"ג אות ג)]. ולענין הנוהגים להדליק בתוך הבית (כגון בחו"ל) יעויין להלן.

זמן ההדלקה

י"א שאין מדליקין נ"ח קודם שתשקע החמה [שו"ע (סי' תרעב סע' א)], אלא בצאת הכוכבים. [שו"ע (שם) ומ"ב (ס"ק א) אליבא דהשו"ע]. וי"א שיש להדליק בזמן השקיעה. [מ"ב (ס"ק א)]. וי"א שכן מנהג ירושלים להקפיד להדליק בדיוק בתחלת השקיעה. [הגרשז"א זצ"ל (שבות יצחק חנוכה עמ' עא)]. וי"א שכיון שזמן השקיעה האמיתי אינו ברור לנו, וקיי"ל שאין מקדימים ההדלקה קודם השקיעה, יש להדליק קרוב לעשר דק' אחר זמן השקיעה שבלוחות. [הגרשז"א זצ"ל (שבות יצחק עמ' עא). ובדרך זה כתי' האג"מ (ח"ד סי' קא אות ו)]. וכל אחד ינהג כמנהגו.

הכנת החנוכיה לפני זמן ההדלקה

אפילו הנוהגין תמיד להדליק בצה"כ אחר תפלת ערבית, מן הנכון שיכינו עכ"פ השמן בתוך הנרות קודם תפילת ערבית, כדי שיהיה מוכן תיכף אחר תפלת ערבית להדליק. שאם יעשה הכל אחר תפלת ערבית בודאי יש לחוש שיעבור עיקר זמן ההדלקה. [מ"ב (שם)].

להדליק מפלג המנחה

אם הוא טרוד ולא יהיה לו פנאי להדליק בזמן, יכול להקדים להדליק מפלג המנחה ולמעלה [שו"ע (סי' תרעב סע' א)], והיינו שעה ורביע קודם צה"כ (וחשבינן השעה לפי קוצר היום דהיינו שעות זמניות). [מ"ב (ס"ק ג)]. ויברך על ההדלקה. [מ"ב (ס"ק ג)]. ובלבד שיתן בה שמן עד שתכלה רגל מן השוק. [שו"ע (שם)]. ואם לא נתן בה שמן רק כשיעור חצי שעה כנהוג בכל יום יחזור ויתן בה שמן וידליק ומ"מ לא יחזור ויברך. [מ"ב (ס"ק ד)].

הקדמת תפלת מעריב להדלקת הנרות

המדליק בצאת הכוכבים, לכתחלה יתפלל מעריב ומיד לאחר מכן ידליק. [מ"ב (שם ס"ק א) וביאור הלכה (ד"ה לא מאחרין)]. ומ"מ אם דרכו להתפלל מעריב בשעה מאוחרת, א"צ להקדים להתפלל לפני ההדלקה. [הגרשז"א (שלמי מועד) והגרש"א זצ"ל (פניני חנוכה עמ' קסז). ועי' בש. עמיקתא גליון ל"ח].

יצא להתפלל ופגע בנ"ח

העומד לצאת מביתו להתפלל מעריב ופגע בנרות חנוכה (המוכנות להדלקה) אחר שהגיע זמן הדלקתם, עליו להדליק ואח"כ להתפלל מעריב. [ע' בתורת חיים (לגרי"ח זוננפלד, חנוכה אות ו)]. ואף אחרי שהדליק נר ראשון, עליו לגמור להדליק שאר נרות שהם מחמת הידור מצוה, לפני שהולך להתפלל. [דאף בנרות מחמת הידור שייך משום "אין מעבירין", עי' במ"ב (סי' תרעו ס"ק יא). וכן פסק המהרש"ם (דעת תורה סי' תרעב ד"ה עד) דגומר בכה"ג]. ואם אין רצונו להדליק עתה ע"מ להדליק יחד עם בני הבית וכדו' יכול להדליק לאחר מכן. [כי אין דעתו להדליק נ"ח עתה וכשאין רצונו לקיים המצוה עתה אין משום אין מעבירין על המצות כמבואר במ"א (סי' כה ס"ק ד), ולא דמי להא דלעיל שצריך להדליק לפני מעריב דשאני התם שחפץ לקיים שתיהם אלא שדעתו להקדים א' מהם משום "תדיר", בכה"ג חל עליו חיוב להדליק כמבואר בשו"ע (רסי' כה). והארכנו בזה בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון פ"ג].

להמתין לאשה

אם אשתו לא נמצאת בשעת ההדלקה ורצונה שימתינו לה, יש לעכב ההדלקה משום שלום בית. והכל לפי הענין. [הגרח"ק שליט"א בשם הגרי"ח זוננפלד צז"ל (נר חנוכה פ"ב הגה ח)].

זמן הדלקתם לנוהגים להדליק בתוך הבית

י"א שבמקומות שנוהגים להדליק בתוך הבית א"צ ליזהר ולהדליק קודם שתכלה רגל מן השוק [רמ"א (סי' תרעב סע' ב)], ומ"מ אם מדליק בפתח הבית כשהוא פתוח, טוב שיזהרו בזה, כיון שיש הכירא לעוברים ושבים. [רמ"א (שם) וביאור הלכה (ד"ה ומ"מ)]. ואם מדליק תוך הבית יש להדליק כשבני הבית מקובצים יחד. [מ"ב (סי' תרעב ס"ק י)]. ועי' בזה לקמן.

הדלקת נרות חנוכה מאוחר או בזמן על ידי שליח

החושש שיגיע מאוחר לביתו (כחצי שעה אחר צה"כ) ולא יוכל להדליק בזמן, עדיף שישלח שליח כדי לקיים ההדלקה בזמן. [הגרישל"א זצ"ל (שבות יצחק פ"א אות יד), הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש פי"ד הגה 65) והגרנ"ק זצ"ל (נר חנוכה פ"ב הגה ל). דלא כהשבט הלוי (ח"ד סס"י סו) דאם יכול להדליק מאוחר בלילה ידליק ע"י עצמו. ועי' בשמעתא עמיקתא גליון פ"ג]. וכן אם בידו להדליק מפלג המנחה או בזמן ע"י שליח ידליק בזמן ע"י שליח. [הגרישל"א זצ"ל (פניני חנוכה פ"ח עמ' קע - קעא), הגרנ"ק זצ"ל (חוט שני חנוכה עמ' שיז) והשבט הלוי (שם). ואם יוכל להדליק בשעה מאוחרת בעצמו או מפלג המנחה (בעצמו), דעת הגרישל"א זצ"ל (פניני חנוכה פ"ח עמ' קע - קעא) שידליק מפלג המנחה]. וכל זה אם מדליק בפרסום, אבל המדליק בתוך ביתו (כגון בחו"ל), אינו זקוק להדליק ע"י שליח אלא ידליק כשיגיע לביתו. [הגרישל"א זצ"ל (שבו"י פי"ב עמ' פא)]. (ועי' לקמן לענין הברכות בהדלקה ע"י שליח).

עבר ולא הדליק בזמן

שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה, מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, שהוא כמו חצי שעה, שאז העם עוברים ושבים ויש פרסום הנס. ואם עבר זה הזמן ולא הדליק, מדליק והולך כל הלילה [שו"ע (סי' תרעב סע' ב)], עד עמוד השחר, אף אם לא נשאר חצי שעה עד עמוד השחר. [מ"ב (ס"ק יא) ושבט הלוי (ח"ח סי' קנו אות ב)].

ברכה על הדלקה שלא בזמנה

המדליק בפנים צריך לברך על ההדלקה אף אם עבר זמן שלא תכלה רגל מן השוק. [מ"ב (שם)]. וי"א שבאופן זה כיון שאין היכר לבני רה"ר דוקא אם בני הבית נעורים יכול לברך על הדלקה, אבל אם ישנים לא יברך לברך. ועל כן אם בא לביתו בשעה מאוחרת בלילה ומצא בני ביתו ישנים מן הנכון שיקיצם כדי שיוכל להדליק בברכה. [מ"ב (שם) ע"פ המ"א (ס"ק ו)]. וי"א שהנוהג לברך אף כשבני ביתו ישנים אין מוחין בידו. [שעה"צ (אות יז) ע"פ הח"מ], ולמעשה המנהג לברך אף באופן זה. [הגר"ש וואזנר זצ"ל (מבית לוי ח"י עמ' ב)]. והמדליק בחוץ י"א שאינו מברך. [כן נר' מסקנת הפר"ח (שם) שדוקא המדליק בפנים (אחר הזמן) מברך]. וי"א שמברך [כן משמע מסתימת השו"ע דבכל גוונא מברך. וכן נר' מהמ"א (ס"ק ו) בדעת השו"ע. וכן הביא המגיד משנה שיש סוברים שגם המדליק בחוץ מברך והביאו הפר"ח (שם)], וכן המנהג בתנאי שיש עוברים ושבים (ומסתבר שבני ביתו גם מועילים לזה). [הגרישל"א זצ"ל (שבות יצחק פ"ד עמ' פג)].

עבר הלילה ולא הדליק

אם עבר כל הלילה ולא הדליק, אין לו תשלומין. [שו"ע (שם סע' ב)]. ובלילות האחרים ידליק מספר נרות כמו שאר בני אדם. [רמ"א (שם) ומ"ב (ס"ק יב)].

ערב שבת

תפלת מנחה לפני ההדלקה

בערב שבת נכון לכתחלה להתפלל מנחה תחלה ואח"כ להדליק. [מ"ב (סס"ק ב). וביאר בשעה"צ (אות ז) דמכיון שמדליק בעוד היום גדול, ע"כ סומך על הקולא דמפלג ולמעלה נוכל להשוותו כמו לילה, ואם כן איך יתפלל אחר כך מנחה, ומ"מ בדיעבד לא מעכב, עי"ש].

סדר הדלקת הנרות

ערב שבת מדליקין נר חנוכה תחילה ואח"כ נר שבת. [שו"ע (סי' תרעט)]. ואם הדליק של שבת ולא קיבל שבת במחשבתו יכול להדליק של חנוכה אחר כך. וכל זה באיש המדליק, אבל אשה המדלקת כיון שהמנהג שמסתמא מקבלת שבת בהדלקתה, לא תדליק שוב של חנוכה, אלא תאמר לאחר להדליק והוא יברך אקב"ו להדליק, אבל ברכת שעשה נסים וכן שהחיינו ביום א' יכולה לברך בעצמה. [מ"ב (שם ס"ק א)].

זמן ההדלקה

מדליקין נ"ח בערב שבת בעוד היום גדול (ומ"מ מברך עליהם כמו בחול). [רמ"א (סי' תרעט)]. ודוקא אחר פלג המנחה שהוא שעה ורביע קודם הלילה. [מ"ב (שם ס"ק ב)].

להסמיך ההדלקה לשקיעת החמה

במקומות שנוהגים להדליק נרות שבת בכל שבתות השנה מוקדם. י"א דבערב שבת זו יאחרו הדלקת נרות שבת כדי להדליק נרות חנוכה עשרים וחמש דקות קודם השקיעה. [הגרשז"א זצ"ל (שלמי מועד). ובלוח אר"י להגרימ"ט כתב כן למי שיש לו כמות שמן מצומצמת, אבל בלא"ה יכול להדליק לפני כן כנהוג]. וי"א שא"צ לשנות מהמנהג שנוהגים כל השנה לענין זמן הדלקת נרות שבת, ועל כן ניתן להדליק נרות חנוכה בכל זמן פלג המנחה, ומ"מ לכתחילה ידליק נ"ח סמוך להדלקת נר שבת. [אג"מ (או"ח ח"ד סי' ס"ב). ומוע"ז (ח"ב סי' קנב) הביא כן בשם זקני ירושלים].

מוצאי שבת

זמן ההדלקה במוצ"ש

במוצאי שבת יש להזדרז להדליק נרות חנוכה, ועל כן אין לאחר תפלת מעריב. [הגר"א (מעשה רב אות רלז)]. ומ"מ אין להדליק כלל לפני צאת הכוכבים. [ביאור הלכה (סי' רצג ד"ה שלש כוכבים). ועי' במועדים וזמנים (ח"ב סי' קנה) ובשבות יצחק (חנוכה עמ' ענה)]. ועי' בסמוך.

מחמיר כדעת רבינו תם

המחמיר על עצמו להימנע מעשיית מלאכה במוצ"ש עד זמן של ר"ת, במוצ"ש חנוכה עליו להדליק הנ"ח קודם זמן זה, מחמת שאינו נוהג כר"ת מעיקר הדין. [הגרשז"א זצ"ל (שם פט"ז אות טו) והגרישל"א זצ"ל (שבות יצחק עמ' עה)]. ויש שלא שינו זמן יציאת השבת במוצ"ש חנוכה משאר שבתות. [הגרי"ז (שבות יצחק עמ' עה), אלא שדעתו שזמן דתכלה רגל מן השוק בזמנינו ארוך יותר. ועי' באור לציון (ח"ד פמ"ג אות ט) שס"ל שאין לשנות מנהגו לחשוש לדעת ר"ת. וכן דעת האג"מ (ח"ד סי' סב)].

להבדיל לפני הדלקת נ"ח

י"א שהבדלה קודמת לנ"ח וי"א שנ"ח קודם להבדלה. וכל אחד ינהג כפי מנהג אבותיו. [שו"ע (סי' תרפא סע' ב), מ"ב (שם) ובה"ל (שם)]. ומ"מ מנהג בני ספרד להדליק נ"ח בבית הכנסת קודם הבדלה, ובבית מדליקים לאחר ההבדלה. [אור לציון (ח"ד פמ"ג אות י)].

כמה נרות מדליקים

מעיקר הדין מספיק כל יום להדליק נר אחד. [מ"ב (סי' תרעא ס"ק ד)].

מהדרין לבני עדות המזרח

מי שידו משגת להיות מהדר במצוה בלילה הראשון מדליק אחד ומכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה עד שבליל האחרון יהיו שמונה. [שו"ע (סי' תרעא סע' א)]. ולדעת השו"ע (רסי' תרעא) אפי' אם בני הבית רבים לא ידליקו יותר. וכן מנהג בני עדות המזרח. ולדעה זו לא מועיל לכוון שלא לצאת ידי"ח ע"י בעל הבית ולהדליק בפני עצמו. [אור לציון (ח"ד פמ"ז הגה א ד"ה ובחור הפטור, ופמ"ב הגה א ד"ה והנה)].

לבני אשכנז
י״א שיש הידור מצוה נוסף שכל א׳ מבני הבית ידליק (לבד מאשתו שהיא כגופו, ולבד מבנותיו). ואם אין ידם משגת כ״כ ידליקו נר א׳ בכל לילה. וכן מנהג בני אשכנז. ויזהרו ליתן כל או״א נרותיו במקום מיוחד, כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקין. [רמ״א (שם) ומ״ב (ס״ק ט-י)].

אין לו שמן הרבה
מי שאין לו שמן הרבה יתן באחד שמן כשיעור והמותר יחלק לכולם, שאם יעשה לכולם בשוה לא ידליק אפילו אחד כשיעור. [מ״ב (שם ס״ק ו)]. ואם יש לו שמן בצמצום על כל החי׳ ימים ולחבירו אין לו כלום, מוטב שידליק בכל לילה א׳ ויתן גם לחבירו, כי מהדין א״צ אלא אחד. ודוקא כשחבירו אינו מבני ביתו או שאינו סמוך על שולחנו, אבל אם הוא מב״ב מוטב שיהיה הוא מהמהדרין. [מ״ב (שם ס״ק ו)].

שני בנ״א להדליק במנורה אחת
מנורות שיש להן ח׳ פיות, מותר להדליק שני בנ״א זה בקצה זה וזה בקצה זה, שהרי רואין שהדליקו שנים, שאל״כ היה מדליק כסדר א׳ אצל חבירו. וכן מנהג העולם. [מ״ב (ס״ק יב)].

להדליק כמה פתילות תוך קערה אחת
מילא קערה שמן והקיפה פתילות, אם כפה עליה כלי (לפני הדלקתם) כל פתילה עולה בשביל נר אחד. ואם לא כפה עליה כלי, אפי׳ לנר אחד אינה עולה לפי שהוא כמדורה שמתחברות כל הלהבות ביחד. [שו״ע (סי׳ תרעא סעי׳ ד) ומ״ב (ס״ק יג-יד)]. ולכן יש ליזהר להעמיד הנרות בשורה בשוה, ולא בעגול דהוי כמדורה. [רמ״א (סי׳ תרעא סעי׳ ד)]. ומ״מ אם יש הפסק מחיצה בין נר לנר וכרחב אצבע ביניהן, מותר אפילו לא כפה עליה כלי. [מ״ב (ס״ק טז)].

להדליק בפמוטות
מותר להדליק בפמוטות העשויין קנים קנים יוצאין סביבות בעיגול שהקנים חלולין ומחיצת כל קנה מפסיקה בינו לבין חבירו, ואינו נחשב כמדורה, מאחר שכל נר מובדל הרבה מחבירו. [רמ״א (סי׳ תרעא סעי׳ ד) ומ״ב (ס״ק יז)]. וצריכים שיהיו מובדלים הקנים אחד מחבירו רוחב אצבע, לבד מה שיש לכל קנה מחיצה בפני עצמה. [מ״ב (ס״ק יח)]. וכל זה אם מדליק בנרות שעוה, אבל אם מדליק בשמן, כיון שכל כלי עומד בפני עצמו א״צ להרחיק ביניהם. [הגר״ש ואזנר זצ״ל (מבית לוי ח״י עמ׳ יג)].

מקום ההדלקה

פתח הסמוך לרה״ר / תוך הבית

פתחו פתוח לרה״ר
נר חנוכה מניחו על פתח הסמוך לרה״ר מבחוץ משום פרסומי ניסא. אם הבית פתוח לרשות הרבים, מניחו על פתחו. ואם יש חצר לפני הבית, מניחו על פתח החצר. [שו״ע (סי׳ תרעא סעי׳ ה) ומ״ב (ס״ק כא)]. ויש סוברים שאם יש חצר לפני הבית מניחו על פתח הבית הפתוח לחצר. [ביאור הלכה (סי׳ תרעא על סעי׳ ה ד״ה פתח החצר) בשם רש״י, הר״ן והאור זרוע. ומשמע מדבריו דכוונתו דיש לצרף עכ״פ שיטות אלו]. והעיקר כדעה ראשונה. [שו״ע (שם) ומ״ב (שם)].

הדר בעלייה
היה דר בעלייה, שאין לו פתח פתוח לרשות הרבים, מניחו בחלון הסמוך לרשות הרבים. [שו״ע (סי׳ תרעא סעי׳ ה)]. אולם הדרים בבנין רב קומות שהדירות פתוחות לחדר המדרגות, אין דינם כדרים בעלייה. [הגרשז״א זצ״ל (הליכ״ש פי״ד אות ד)]. ולענין מקום הדלקה יעויין להלן.

להדליק בפנים
בשעת הסכנה שאינו רשאי לקיים המצוה, מניחו על שלחנו ודיו. [שו״ע (סי׳ תרעא סעי׳ ה)]. ואף בזמנינו דלא שכיח חשש סכנה כשמדליק בחוץ, יש להדליק בפנים. [רמ״א (שם סעי׳ ז), ערוה״ש (אות כד) והגריש״א זצ״ל (שבות יצחק פ״ב אות ד)]. ומ״מ אם יש לו חלון סמוך לרה״ר נכון שידליק שם, אם לא דשכיח הזיקא על ידי זה. [מ״ב (סי׳ תרעא ס״ק לח)].

וכל זה כשדר בין העכו״ם, אבל בארץ הקודש שדרים בין יהודים יש אומרים שמי שיכול להדליק בחוץ יש לו להדליק בחוץ כתקנת חז״ל. [הגריש״א זצ״ל (קובץ תשובות ח״א סי׳ סז)]. ואם יש חשש שיכבו הנרות יתנם בזכוכית. [שאילת יעב״ץ (ח״א סי׳ קמט)]. ויש נוהגים להדליק בפנים אף באר״י. [עי׳ בערוה״ש (שם), בדבר יהושע (ח״א סי׳ מ וח״ב סי׳ קא), בארחות רבנו (ח״ג עמ׳ יב) ובשבט הלוי (ח״ז סי׳ פד)].

הדליק בתוך הבית (לדעת המחמירים לעיל)
אפילו לדעת הסוברים שאף בזמננו יש להדליק בפתח החצר הפונה לרה״ר, מ״מ אם הדליק בתוך הבית יצא בדיעבד. [אג״מ (ח״ד סי׳ קה), הגרשז״א זצ״ל (הליכ״ש פי״ד אות טז) והגריי״ק זצ״ל (ארחות שבת ח״ג עמ׳ י). ועי׳ בשפת אמת (שבת כב: על תוס׳ ד״ה תוס׳ דאי ודי״ה שם בגמ׳ ת״ש)].

חצר ופתח הבנין

דין חצר בזמננו
יש אומרים דדוקא החצרות של זמנם דינם כחצר כי עמדו בעיקר לתשמיש הבית, לטחינה, אפייה, שטיחת פירות ושאר צרכים, ופעמים שהיו אוכלים וישנים שם, אבל בזמננו שאין החצרות עשויות אלא לאויר, אין דינן כחצר לענין נ״ח (וכן לענין עירובין ומזוזה), ועל כן אין להדליק בפתח החצר, אלא בחלון הפונה לרה״ר. [חזו״א (או״ח סי׳ סה ס״ק נב וסי׳ צ ס״ק כג ויו״ד סי׳ קסח ס״ק ו) וארחות רבנו (ח״ג עמ׳ ג)]. וי״א שאין דין תשמישי דירה בחצר לענין חנוכה, וע״כ אפי׳ חצרות של זמננו שאין משתמשים בהן תשמישי דירה, דינן כחצר לענין נ״ח. [הגרי״ז זצ״ל (שבות יצחק חנוכה עמ׳ ו-ז), הגרשז״א זצ״ל (מעדני שלמה עמ׳ קח) והגריש״א זצ״ל (שבות יצחק חנוכה עמ׳ ז)].

חצר שאין לה מחיצות
חצר שאין מחיצותיה גבוהות עשרה טפחים, או שהן תלויות באויר וגבוהות מקרקע החצר שלשה טפחים, י״א שאין דינה כחצר. [הגריש״א זצ״ל (פניני חנוכה עמ׳ ס וסג)]. ואם היא מוקפת מחיצות אפילו רק בג׳ רוחותיה דינה כחצר, ויש להדליק בפתח הנמצא בא׳ מג׳ רוחותיה. [הגריש״א זצ״ל (פניני חנוכה שם עמ׳ ס)].

חדר מדרגות (מקום ההדלקה בבנין מגורים)
י״א שלדעת הסוברים שחצרות שלנו אין דינן כחצר של זמנם, ה״ה שחדרי מדרגות אין דינם כחצר, ועל כן אין להדליק בפתחם נ״ח, אלא יש להניחם בחלון שבבית הפונה לרה״ר. אלא שאם הוא מעל כ׳ אמה מרה״ר, ידליק בפתח ביתו הפתוח לחדר המדרגות (ועי׳ עוד להלן בדיני הדלקה בחלון). [הגרחי״ק שליט״א (ארחות רבנו ח״ג עמ׳ יא) והגרנ״ק זצ״ל (חוט שני חנוכה עמ׳ שז)]. וי״א שחדר מדרגות דינו ככניסה לבית, וע״כ הדר בבנין מגורים (פרטי או משותף) ידליק בפתח הבנין הפונה לרה״ר. [הגריי״ק זצ״ל (ארחות רבנו ח״ג עמ׳ ח אות כד ועמ׳ יא ואות כח). וכן דעת הגרשז״א זצ״ל (הליכ״ש פי״ד אות ד הגה ו) והגריש״א זצ״ל (שבות יצחק חנוכה פ״א עמ׳ ז) משום שדינו כחצר].

שביל שלפני הכניסה
אם יש שביל המוליך מרה״ר עד פתח הבית, ידליק בראש השביל, אע״פ שאין שם צורת הפתח. [הגרשז״א זצ״ל (הליכ״ש פי״ד אות ד)]. מיהו אם אין הבדל כ״כ בפרסום בין פתח הבית לפתח השביל ידליק בפתח הבית, דלא אמרו פתח החצר אלא בכה״ג דהוה פרסומי ניסא טפי. [הגרשז״א זצ״ל (שם פי״ד סוף הגה ח)]. וי״א דבכל אופן יש להדליק בפתח עצמו (אא״כ עושים שימושים בשביל, כגון העמדת עגלות וכדו׳). [הגריש״א זצ״ל (פניני חנוכה עמ׳ פא)].

כניסה משותפת לכמה כניסות של הבנין
בנינים המחוברים יחד ויש להם כניסה משותפת מרה״ר לרחבה שלפני הבנינים, ושם יש לכל בנין כניסה נפרדת, יש להדליק בפתח הכניסה הנפרדת של כל בנין, כיון שהוא נראה עיקרי ומיוחד לבנין זה. [הגריש״א זצ״ל (פניני חנוכה עמ׳ סא)].

מגרש חניה
מגרש חניה השייך רק לאנשי הבית, י״א שאינו נחשב לחצר, כיון שאין עיקר שימושו לכניסה ויציאה. [הגרשז״א זצ״ל (הליכ״ש פי״ד הגה 15)]. וי״א שדינו כחצר וצריך להדליק בפתחו. [הגריש״א זצ״ל (פניני חנוכה פ״ד עמ׳ נט-ס)].

מרפסת הפונה לרה״ר
מרפסת הפונה לרה״ר (ואין לה פתח לחוץ), יש אומרים שרשאי להניח הנרות על המעקה ואינו צריך להניחם סמוך לפתח המרפסת. [הגרשז״א זצ״ל (הליכ״ש פי״ד אות ב)]. וי״א שעדיף להדליק בפתח הבית הפתוח למרפסת מבחוץ בצד שמאל כדי שיהא מוקף במצות, אא״כ יש פרסום יותר כשמדליק על המעקה. [הגריי״ק והגרנ״ק זצ״ל (חוט שני עמ׳ שח). ושו״ר שדעת הגריש״א זצ״ל (פניני חנוכה) שאין הדלקה במרפסת מועילה כי אין המרפסת בכלל מקום הדלקה].

גדר פתח
לענין הפתח שמדליקין בו נ״ח, י״צ שיהיה בו צורת הפתח, אלא די בזה שניכר שנכנסים דרכו לחצר. [הגרשז״א זצ״ל (מעדני שלמה מועדים עמ׳ קט) והגרש״א זצ״ל (פניני חנוכה עמ׳ פ)]. ויש מי שאומר שבעינן צורת הפתח (כמו לענין מזוזה). [הגרי״ז זצ״ל (תשובות והנהגות ח״ב סי׳ שמב אות ב)].

הדלקה בחלון

במקום שנוהגים להדליק בפנים
הנוהג להדליק בפנים ידליק בחלון. ואם הוא גבוה למעלה מכ׳ אמה מרה״ר (לגר״ח נאה כ- 9.60 מטר, ולחזו״א כ-11.52 מטר), י״א שעדיף להדליק בפתח דירתו [חיי״א (כלל קנד אות טז) ומ״ב (סי׳ תרעא שעה״צ אות מב)], וי״א שעדיף להדליק בחלון, משום שעכ״פ יש היכר קצת לבני רה״ר. [פמ״ג (שם מ״ז סס״ק ה)]. וכן עיקר. [הגרשז״א זצ״ל (הליכ״ש פי״ד אות ה)].

במקום שנוהגים להדליק בחוץ
י״א דכיון דעיקר תקנת חז״ל להדליק בפתח הבית, אין להדליק אלא בפתח ביתו, אף באופן שאם ידליק בחלון או במרפסת יהיה יותר פרסומי ניסא. אמנם אם מפתח ביתו לא יראו בכלל הנרות לבני רה״ר, יש להדליק בחלון ביתו במקום שיראו בני רה״ר. [הגרנ״ק זצ״ל (חוט שני חנוכה עמ׳ שו-שז)]. וי״א שבאופן שיש יותר פרסומי ניסא בחלון יש להדליק שם. [החזו״א (ארחות רבנו (ח״ג עמ׳ יב) ושבט הלוי (ח״ז סי׳ פד)].

החלון הוא מעל כ׳ אמה ויש בנינים ממול
מי שגר בקומה גבוהה והחלון הוא למעלה מכ׳ אמה, אם יש בנינים גבוהים ממול והשכנים רואים הנרות דרך החלון, י״א שאפשר להדליק שם אם יש שכנים מסביב בבתים הגבוהים. [שבט הלוי (ח״ד סי׳ סה)]. ויש מסתפקים בזה כיון שסוף סוף אין זה בגדר רה״ר. [הגרשז״א זצ״ל (הליכ״ש פי״ד הגה 3)]. וי״א שבאופן זה עדיף להדליק בפתח הדירה לחדר המדרגות. [הגריש״א זצ״ל (טובץ יביעו ח״ב סי׳ לז). וכן דעת הגרנ״ק זצ״ל (חוט שני עמ׳ שז) דבכה״ג עדיף להדליק בפתח הדירה. ועי׳ בארחות רבנו (ח״ג אותיות כו - כח) בשם החזו״א].

להדליק על הסורגים שבחלון
סורגים שיש להם בטן שהם משופעים כלפי חוץ, יש אומרים שאין להדליק עליהם כי אינם חלק מהבית אפילו כשמשתמשים בהם. ומכל מקום אם מדליק על הסורג בתוך טפח לחלון שפיר דמי. (ועיין להלן לענין דין ״טפח הסמוך״ בחלון). [הגריש״א זצ״ל (פניני חנוכה עמ׳ סז ואשרי האיש פל״ה אות יז)]. וי״א דסורגים הם כחלק מן הבית אם משתמשים בהם. [הגרשז״א זצ״ל (שם פי״ד הגה י) והגרנ״ק זצ״ל (חוט שני ח״ד עמ׳ שח אות ז)].

גובה מקום הנחת הנרות

מעל שלשה טפחים
מניח הנרות למעלה מג׳ טפחים (לגר״ח נאה כ- 24 ס״מ, ולחזו״א כ- 28.8 ס״מ). [שו״ע (סי׳ תרעא סעי׳ ה)], דכל למטה מג׳ כאלו הניח בקרקע ואין ניכר שבעה״ב הניחו שם, ומ״מ בדיעבד יצא. [מ״ב (סי׳ תרעא ס״ק כו)].

למטה מעשרה טפחים
מצוה להניח נ״ח למטה מי׳ טפחים (לגר״ח נאה כ- 80 ס״מ, ולחזו״א כ- 96 ס״מ). [שו״ע (סי׳ תרעא סעי׳ ו)]. כי יש יותר פרסום הנס כשהוא למטה, דדבר העשוי לאור אין דרך להניחו במקום כ״כ נמוך. [מ״ב (ס״ק כז)]. ובדיעבד אם הניחם למעלה מי״ט, יצא. [שו״ע (שם)]. והא דאין העולם נזהרין בזה, משום שיש סוברים שעכשיו שהורגלו להניח בפנים (עי׳ הפרטים בזה לעיל), אין קפידא בזה, אכן המדקדקין נוהגים להקפיד בזה. [מ״ב (ס״ק כז)].

מדידת הגובה, מהמנורה או מהשלהבת
אף בנרות שעוה ארוכים, כל שמקום הלהב הוא למעלה מכ׳ אמה, פסולה. [שעה״צ (אות לג)]. וה״ה לענין למעלה מעשרה ולמטה משלשה טפחים. [כה״ח (סי׳ תרעא אות נב). והגרשז״א זצ״ל (שם פי״ד הגה יג)]. ומ״מ עדיף שלא יניח המנורה על הארץ ממש אף אם היא גבוהה ג״ט, דנראה כמדליק להאיר את רה״ר, אלא יניח דבר מה תחתיה שיהא ניכר שהוא למצות נ״ח. [הגרשז״א זצ״ל (שם הגה יג)].

חלון למעלה מעשרה טפחים
אם דר בעליה מניחה בחלון שהוא לצד רה״ר, אפילו אם החלון גבוה יותר מי״ט מקרקעית העליה. [מ״ב (ס״ק כז)]. ואם יש לו שני חלונות אחד למעלה מי״ט ואחד למטה מי״ט ודאי יניחנה בחלון שהוא למטה מי״ט. [מ״ב (ס״ק כז)].

הדליק למעלה מעשרים אמה
אם מניחה למעלה מכ׳ אמה לא יצא. [שו״ע (שם סעי׳ ו)]. אפילו לקחה כך דלוקה והניחה למטה מכ׳, לא יצא, דהדלקה עושה מצוה. [רמ״א (שם)]. וחוזר להדליק בברכה. [מ״ב (ס״ק כט)].

ביתו בשיפוע ההר
אם ביתו נמצא בשיפוע ההר, וביתו למעלה מעשרים אמה, אך במרחק מביתו עדיין הנרות ניכרים היטב ומשם הם בתוך כ׳ אמה, שפיר דמי דנחשב תוך כ׳ אמה. [הגרנ״ק זצ״ל (חוט שני חנוכה עמ׳ שז)].

הכביש גבוה מהרחוב
אם עד הקרקע מביתו לגינה יש יותר מכ׳ אמה, ומהכביש (שהוא יותר גבוה) יש פחות מכ׳ אמה, נחשב כהדליק תוך כ׳ אמה. [הגרנ״ק זצ״ל (חוט שני חנוכה עמ׳ שז)].

טפח הסמוך לפתח

טפח הסמוך לפתח
מצוה להניח נ״ח בטפח הסמוך לפתח (לגר״ח נאה כ- 8 ס״מ, ולחזו״א כ- 9.6 ס״מ). [שו״ע (סי׳ תרעא סעי׳ ז)], שאם ירחיקנה רחוק מהפתח אינו ניכר שבעל הבית הניחו שם. [מ״ב (ס״ק לא)].

למצוה או לעיכובא
יש אומרים שטפח סמוך לפתח מעכב אפילו בדיעבד, וצריך לחזור ולהדליק (ואע״פ שכתוב דמצוה היא, מצוה לעיכובא היא). [הגרשז״א זצ״ל (פניני חנוכה עמ׳ פט)]. ויש אומרים שבכל אופן אין הדבר מעכב. [ערוה״ש (סי׳ תרעא סוף אות יא) והגרשז״א זצ״ל (שלמי מועד עמ׳ קצא)]. ולמעשה כל שניכר שהנר שייך לאותו פתח יצא. [הגרחי״ק שליט״א (נר חנוכה פ״ד הגה לג)].

מדליק בפנים
במקומות שמדליקין בפנים ואין היכר לבני ר״ה כלל, אין לחוש כל כך אם אין מדליקין בטפח הסמוך לפתח, ומ״מ יש נוהגים להדליק בטפח הסמוך לפתח (הדירה) כמו בימיהם, ואין לשנות, אא״כ רבים בני הבית שעדיף יותר להדליק כל אחד במקום מיוחד מלערב הנרות ביחד ואין היכר כמה נרות מדליקין. ומ״מ יזהרו שלא להדליק במקום שמדליקין הנרות כל השנה, כי אז לא יהיה היכר כלל, ואף כי אין היכר רק לבני הבית, מ״מ היכר קצת מיהא בעי. [רמ״א (סי׳ תרעא סעי׳ ז)]. ומ״מ אם יש לו חלון (שהוא נמוך מכ׳ אמה מהקרקע) הסמוך לרה״ר נכון יותר שיניחנו שם, כדי שיהיה היכר לבני ר״ה ויתפרסם הנס, אם לא במקום דשכיחא הזיקא על ידי זה. [מ״ב (ס״ק לח) ושעה״צ (אות מב)].

רבים מדליקים באותו פתח

רבים המדליקים בפתח אחד, רשאים להניח הנרות זה בצד זה (בהפסק הראוי) אף שרק נרותיו של הראשון הם בטפח הסמוך לפתח. הואיל וניכר הדבר שכולם שייכים לפתח זה. [הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש פי"ד אות א)].

מקום ההדלקה בחלון (אם בעינן טפח סמוך לו)

יש אומרים דאף בחלון שייך דין של "טפח סמוך לפתח", ועל כן מהני להניח הנרות חנוכה בטפח הסמוך לחלון מבחוץ. [הגרי"ש"א זצ"ל (שבות יצחק חנוכה)]. ויש אומרים דדין טפח הסמוך נאמר רק בפתח הבית שהוא מקום מעבר הבית, ולכן כולל גם את הסמוך לפתח, מה שאין כן חלון הוא רק משום שנראה לרשות הרבים, ולכן אין להדליק בטפח הסמוך לחלון מבחוץ. [הגרנ"ק זצ"ל (חוט שני ח"ד עמ' שנו)]. והכי מסתבר.

באיזה צד מניחים החנוכיה

פתח שיש בו מזוזה

מצוה להניח נר חנוכה בטפח הסמוך לפתח משמאל, כדי שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל. [שו"ע (סי' תרעא סע' ז)]. מיהו בדיעבד אם הניח מימין יצא. [מ"ב (ס"ק לג)]. ואף אם הדליק כבר חברו שם ידליק גם הוא בצד שמאל. [הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש פי"ד אות ג)].

פתח שאין בו מזוזה

אם אין מזוזה בפתח, מניחו מימין, דכל מידי דמצוה ימין עדיף, ועוד כי יש יותר פרסומי ניסא כי הכל פונים לצד ימין. [שו"ע (שם) ומ"ב (שם)]. ויעשה כן גם אם כבר דולקים שם נרות של אחרים. [הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש פי"ד אות ג)].

רבים מדליקים באותו פתח

רבים המדליקים בפתח אחד, ואין צד שמאל של הפתח מספיק לכל הנרות (כגון בפתח בנין של ישיבה וכדו') רשאין להניחם גם בצד ימין, כי הדין שנ"ח יש להניחם בצד שמאל אינו אלא הידור, אבל מעיקר הדין כל שנר' לשייכו לפתח מועיל. [הגרשז"א זצ"ל (שם הגה א)].

המדליק במרפסת

יש מסתפקים אם המדליק במרפסת (עי' בזה לעיל) יניח הנרות בימין המעקה, או שיכול להדליק בכל מקום שירצה. [הגרשז"א זצ"ל (שם הגה 3)].

מקום הנחת הנרות בשבת

מקום שיש בו רוח

בליל שבת צריך ליתן שום דבר, לחוץ בין הנרות לפתח, בשביל הרוח שלא תכבה הנרות כשפותח את הדלת. [שו"ע (סי' תרפ סע' א)] ואף שגם בחול יש להיזהר בזה כדי שלא יכבו הנרות, מ"מ בשבת צריך זהירות יתירא. [מ"ב (שם ס"ק א)].

אין משום פס"ר שיכבו

דוקא במקום שמדליקין הנרות נגד פתח הבית מבפנים יש לחוש שיכבו הנרות, כי הוא פסיק רישא, אבל כשבפתיחת הדלת אין משום פסיק רישא שיכבו הנרות, כגון שאינו מכוון כנגד החצר או ר"ה, אין חשש. [מ"ב (שם ס"ק ב)].

קביעת הנרות בדלת

בערב שבת אסור לקבוע הנרות בדלת עצמה אחורי הדלת. [שו"ע (סי' תרפ סע' ב) ומ"ב (ס"ק ה)]. שבפתיחתו ונעילתו מקרב השמן לנר או מרחיקו ויש בזה משום מכבה או מבעיר, ואף על גב דאינו מכוין לזה הוא פסיק רישא. [מ"ב (ס"ק ד)].

סדר הדלקת הנרות

הדלקת נר הימיני

יתחיל להדליק בליל ראשון בנר היותר ימיני, ובליל ב' כשיוסיף נר א' סמוך לו יתחיל ויברך על הנוסף, שהוא יותר שמאלי, כדי להפנות לימין, וכן בכל לילה. נמצא שתמיד מברך על הנוסף שהוא מורה על הנס, שהרי בתוספת הימים ניתוסף הנס. [שו"ע (סי' תרעו סע' ה)]. ואין חילוק בין שמניח מימין הפתח ובין שמניח משמאל הפתח תמיד יתחיל הברכה בנר הנוסף [מ"ב (ס"ק ט)]. וי"א שאם מונח בימין הפתח אזי צריך להתחיל תמיד בנר הימיני שהוא סמוך לפתח והולך מימין לשמאל, ואם מניח הנרות בשמאל הפתח צריך להדליק ג"כ תמיד תחילה הנר הסמוך לפתח והולך ומדליק משמאל לימין. ודעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד. ונכון לסדר כולם בתוך חלל הפתח שיהיו כולם שוין בטפח הסמוך לפתח. [מ"ב (ס"ק ט)]. ולמעשה אין נ"מ בכל זה בעצם המצוה, כי בכל אופן יוצא ידי"ח לכל הדעות, כי כל זה הוא רק לענין לכתחלה באיזה מקום נכון יותר להתחיל להדליק ממנו. וכל א' יעשה כמנהגו. [בה"ל (שם ד"ה כדי לפנות)].

מדליק בחלון

כשמדליק בחלון או בחלל הפתח או בבהכ"נ וכדו', בליל ראשון ידליק בתחלה בנר היותר ימיני ובליל שני ביותר שמאלי וכן בליל ג' וד' עד יום שמיני הכל ידליק בנר הנוסף ואח"כ פונה והולך לצד ימין, ובכל זה ירחיק א"ע לצד שמאל בעת ההדלקה כדי שיפגע בו תחלה ולא יצטרך להעביר על המצות. ולדעת הי"א הנ"ל גם בזה יברך תמיד על הנר הראשון שהוא עיקר המצוה. ונראה דבזה יעמיד הנר הראשון לצד שמאל ואח"כ בכל יום מוסיף והולך לצד ימין וההדלקה יהיה תמיד בנר שעומד בצד שמאל כמו שכתבנו ופונה והולך לצד ימין. [מ"ב (סי' תרעו ס"ק יא)].

חלון עם זכוכית שאינה שקופה

חלון שאין הזכוכית בו שקופה, אם ניכר מבחוץ שיש שם נרות, אפילו אם אינו ניכר מספר הנרות, בדיעבד יוצאים ידי חובת המצוה. [הגרי"ש"א זצ"ל (אשרי האיש פל"ה הגה עג)].

הדלקה מפני החשד

חצר או בית שיש להם שני פתחים

חצר או בית שיש להם שני פתחים משתי רוחות, צריך להדליק בשניהן מפני החשד (שיאמרו בני עירו כמו שלא הדליק בפתח זה באחר נמי לא הדליק). ואם שני הפתחים ברוח א' (והם בבית א' די לו באי מהם). [שו"ע (סי' תרעא סע' ח) ומ"ב (ס"ק נ-נא). ועי' בשעה"צ (אות נז)]. אבל אם הם בב' בתים או שבית א' חלוק מתוכו והם של אדם א', י"א שצריך להדליק בשניהן משום חשד שיחשדו ששני בנ"א דרים שם, ויש מקילין בששניהם שייכין לאדם א'. [מ"ב (ס"ק נג)].

ברכה על הדלקה מפני החשד

כשמדליק בשני פתחים אינו מברך רק באחד מהם ובשני מדליק בלא ברכה. [רמ"א (שם)].

הדלקה מפני החשד בזמננו

בזמן הזה שרבים מדליקין בפנים ממש, ואין היכר לבני ר"ה כלל, אפילו יש לחצר או לבית הרבה פתחים להרבה רוחות אין מדליקים אלא פעם אחת בפנים. [רמ"א (שם סע' ו) ומ"ב (אות נד)]. והדין כן אף לנוהגים בזמנינו להדליק בפתח הבית. [הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש פי"ג אות יא)].

הברכות על נרות חנוכה

כמה ברכות מברכים

המדליק בליל ראשון מברך שלש ברכות: להדליק נר חנוכה, שעשה נסים ושהחיינו. [שו"ע (סי' תרעו סע' א)]. ומליל שני ואילך מברך שתים: להדליק ושעשה נסים. [שו"ע (סי' תרעו סע' ב)]. ויברך כל הברכות קודם שיתחיל להדליק דבעינן שיהיו הברכות עובר לעשייתן. [רמ"א (סי' תרעו סע' ב) ומ"ב (ס"ק ד)].

נוסח הברכות

דעת השו"ע (סי' תרעו סע' א) שמברכים "להדליק נר חנוכה". ודעת שאר הפוסקים שמברכים "נר של חנוכה". ויאמר "שלחנוכה" במילה אחת ולא "של חנוכה" שתי מילות. ומ"מ העולם אין נוהגין להקפיד בזה. [מ"ב (שם ס"ק א)]. כמו כן יש לומר "בזמן הזה" ולא "ובזמן". [מ"ב (שם)]. והגיענו "לזמן הזה" הלמ"ד בחיר"ק ולא בפת"ח. [מ"ב (שם)].

אבל בברכת שהחיינו

אבל מברך בביתו ברכת שהחיינו (אבל לא בבית הכנסת). [מ"ב (סי' תרעא ס"ק מד)].

שכח לברך על הדלקה

הדליק נר חנוכה ושכח לברך על ההדלקתה, ורק קודם שהדליק שאר הנרות נזכר דעדיין לא בירך, יש לו לברך כל הברכות. ואם נזכר לאחר שהדליק כל הנרות אין לו לברך ברכת להדליק רק ברכת שעשה נסים. [מ"ב (סי' תרעו ס"ק ד) ע"פ הרע"א]. אולם אם קודם שהדליק הנרות הנוספים כבו הראשונים לא יברך להדליק נר של חנוכה אלא שעשה הנסים ושהחיינו. [שעה"צ (סי' תרעו אות ה)].

שכח לברך שהחיינו

אם לא בירך זמן בליל ראשון, מברך בליל שני או בשאר הלילות. [שו"ע (סי' תרעו סע' ב)], בשעת ההדלקה. אם נזכר אחר ההדלקה אינו מברך בלילה זו עוד. [מ"ב (ס"ק ב)]. אמנם אם אירע זה בליל שמיני וממילא יתבטל לגמרי ברכת שהחיינו, צ"ע אם יברך אפי' לאחר ההדלקה. [שעה"צ (אות ג). אלא דסותר דבריו בס"ק ד'. ועי' מש"כ בשמעתא עמיקתא גליון קכ"ג].

בירך ואח"כ הזדמנו לו נרות להידור מצוה

בירך והדליק נר א' בלילה השני (או בשאר הלילות) ואח"כ הזדמן לו עוד נר, ידליק הנר הנוסף ללא ברכה אפי' לא היתה דעתו מתחלה רק על נר א' ואח"כ נזדמן לו השני, כי ע"פ הדין אין חיוב רק נר א' והשאר הוא משום הידור מצוה כנ"ל. [מ"ב (סי' תרעב ס"ק ו). ועי' מש"כ בשמעתא עמיקתא גליון קכ"ג].

בירך על ההדלקה בבית הכנסת

מי שבירך על הדלקה בבית הכנסת, כשחוזר ומדליק בביתו אינו מברך ברכת שהחיינו, אם לא שמדליק להוציא אשתו ובני ביתו. [מ"ב (סי' תרעא ס"ק מה)].

אמירת הברכות בהדלקה על ידי שליח

המדליק נרות חנוכה על ידי שליח אין השליח יכול לברך, אא"כ המשלח נמצא שם ושומע הברכות מהשליח. [מ"ב (סי' תרעה ס"ק ט). ודעת האג"מ (או"ח סי' קצ) דאם מדליק עבור איש יכול לברך "להדליק נר חנוכה", אבל כשמדליק עבור אשה אינו מברך כלל (אא"כ שומע ממנו הברכות). ועיי"ש שמשמע דאף כשהמשלח יגיע לביתו אינו מברך שאר הברכות. אולם במקראי קודש (חנוכה סי' כג) כתי' דשעשה ניסים ושהחיינו המשלח מברך. ועי' באור ציון (ח"ד פמ"ו אות ה)].

בירך על נרות חנוכה במוצ"ש ונזכר שעדיין לא הבדיל

בירך על נרות חנוכה במוצאי שבת, וטרם שהתחיל להדליק נזכר שלא הבדיל לא בתפלה ולא על הכוס, יהרהר "ברוך המבדיל בין קדש לחול" וידליק כל הנרות ואח"כ יבדיל. [עי' בא"א מבוטשאטש (סי' רצט סע' י) דמהני להרהר "ברוך המבדיל". ועי' עוד בזה בשמעתא עמיקתא גליון קס"ג].

לפטור חנוכיה חדשה בברכת שהחיינו

ברכת שהחיינו על הדלקת נ"ח פוטרת ברכת שהחיינו על חנוכיה חדשה. [שבט הלוי (ח"ד סי' כה)]. ויש סוברים שלכתחלה יש להקפיד לברך עליה בנפרד. [מנח"ש (סי' כ). ואם בירך על ההדלקה וכוון שלא לפטור החנוכיה, צריך לחזור ולברך, דמהני הגבלת ברכתו עי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון קכ"ד].

אמירת הנרות הללו

אחר שהדליק נר ראשון שהוא העיקר, אומר: הנרות הללו אנו מדליקין על התשועות ועל הניסים ועל הנפלאות וכו'. [שו"ע (סי' תרעו סע' ד) ומ"ב (ס"ק ח)]. ויגמור ההדלקות בעוד שאומר הנרות הללו וכו'. ומ"מ גם האומר הנרות הללו לאחר שגמר להדליק נוהג כדין. [מ"ב (שם)].

לחלק הדלקה לכמה אנשים

מי שהתחיל להדליק נ"ח, לכתחלה עליו לגמור ההדלקה. [מ"ב (סי' תרעא ס"ק מח-מט)]. ומ"מ כשמזדמן לו איזה דבר נחוץ לאחר שהדליק אחד מהן, יוכל אחר להשלים בשבילו את שאר הנרות. [מ"ב (ס"ק מט)]. ולכתחלה אין לתת לקטנים אפילו בגיל חינוך להדליק שאר הנרות, חוץ מהשמש שרשאים להדליק אף לכתחלה. [בן איש חי (פר' וישב – הל' חנוכה אות יח), כה"ח (סי' תרעא אות פג) ואור לציון (ח"ד פמ"ב אות ב)].

שיעור הנרות

צריך לתת שיעור שמן עד שתכלה רגל מן השוק והוא כחצי שעה (לאחר צאת הכוכבים). [שו"ע (סי' תרעב סע' ב)]. ובזמננו כיון שזמן כלות הרגל מן השוק מאוחר מבזמן חז"ל, נכון ליתן שמן בנר שיהא ראוי לדלוק זמן רב, ולא חצי שעה בלבד. [הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש פט"ו אות ח)]. ועי' בתשובות והנהגות (ח"ב סי' שמב אות ד) בשם הגרי"ז זצ"ל שהשיעור תלוי בכל מקום מתי כלה שם רגל מן השוק (דהיינו אנשים העוברים ושבים אחר שסגרו החנויות שלהם). ועי' בריטב"א (שבת כא:) שבאמת נקט כן. ועי' בספר חוט שני (חנוכה עמ' שיז) בשם הגרי"ז זצ"ל].

להדליק לפני שנותן שמן כשיעור

יש מי שאומר דכיון דהדלקה עושה מצוה צריך שיתן שמן בנר כדי שיעור קודם הדלקה, אבל אם בירך והדליק ואח"כ הוסיף שמן עד כדי שיעור לא יצא ידי"ח. [שו"ע (סי' תרעה סע' ב)]. וע"כ צריך לכבותה וליתן בה שמן כשיעור ולחזור ולהדליק בלא ברכה. [מ"ב (ס"ק ח)].

אין לו נרות או שמן שידלקו חצי שעה

מי שאין לו נרות או שמן כשיעור הנ"ל, ידליק בלא ברכה. [ביאור הלכה (שם ד"ה כזה השיעור)].

מדליק באיחור

אם הדליק זמן מה אחר הזמן (צאת הכוכבים או שקיעת החמה, למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה, עי' לעיל) א"צ לתת שמן כ"כ רק עד שתכלה רגל מן השוק. [שו"ע (סי' תרעב סע' ב) ומ"ב (ס"ק ח)]. אכן כל זה הוא לדין התלמוד שהיה ההיכר לעוברים ושבים, אבל במקומות שההיכר הוא רק לבני ביתו לעולם צריך שיעור הידוע, ואף המדליק אחר שכלתה הרגל מהשוק צריך לתת זה השיעור. [מ"ב (ס"ק ח)].

לשהות אצל הנרות חצי שעה

יש מי שאומר שעיקר המצוה הוא שיהיה המדליק אצל הנרות חצי שעה לראותם ולשמוח בהם, ולא מספיק שידליק וילך לו למקום אחר. [מקור חיים (סי' תרעב על סע' ב)]. אולם סתמות הפוסקים שאין צריך לשהות במקום הנרות. [וכן פסק האור לציון (ח"ד פמ"ו אות ו)].

לכבות הנרות לאחר חצי שעה

אם נתן בה יותר מהשיעור יכול לכבותה לאחר שעבר הזמן. [שו"ע (סי' תרעב סע' ב)]. וי"א שנוהגים שלא לכבותם אפילו אחר חצי שעה. [הגר"ש ואזנר זצ"ל (מבית לוי ח"י עמ' יז)]. ויש שלא הקפידו על זה. [עי' באחרות רבנו (ח"ג עמ' טו) שהובא שהחזו"א נהג לכבותן שלא ילמדו דיש בזה חיובו]. ויש מי שאומר שעכ"פ יש משום הידור מצוה שידליקו יותר. [מו"ק (סי' תרעב). אולם דעת הדרכ"מ (שם אות א), המ"א (ס"ק ג) ומ"ב (ס"ק ו) שאין משום הידור מצוה בכה"ג. אלא דמודה המ"א בנרות שעוה שכשהם ארוכים הם נאים יותר למצות. ועי' בשבט הלוי (ח"א סי' קפט אות ג) מש"כ בזה]. ומ"מ אם דעתו לצאת מהבית וחושש להשאיר הנרות ללא פיקוח רשאי לכבותם.

להנות מהשמן אחר כיבוי הנרות
לאחר חצי שעה רשאי לכבות הנרות (עי' בזה לעיל) מחמת שאינו מקצה השמן רק מה שצריך לשיעור חצי שעה למצותו. [מ"ב (שם ס"ק ז)]. ומ"מ לכתחלה טוב להתנות שאינו מקצה השמן אלא לשיעור הדלקה, משום שיש פוסקים שסוברים שאם נתן השמן בסתם הקצה הכל למצותה. [מ"ב (שם)]. ואין לטלטל הנרות ממקומן בעודם דולקים אפילו יותר מחצי שעה, מפני הרואים שלא ידעו ויאמרו להשתמש נטלם. [שעה"צ (אות יב). ועי' במ"ב (סי' תרעה ס"ק ו) ובשבט הלוי (ח"א סי' קפט אות ג) מש"כ בזה]. ולענין תנאי על נותר השמן תוך חצי שעה, עי' בשמעתא עמיקתא גליון רפ"ט בדיני נותר השמן.

להנות מהנרות לאחר חצי שעה
י"א שיכול להשתמש לאורה לאחר חצי שעה. [שו"ע (סי' תרעב סע' ב)]. ויש מחמירין שבעוד שהנרות דולקין אין להשתמש לאורן משום הרואים שלא ידעו לחלק בין תוך זמן שיעורו לאחר הזמן. [מ"ב (שם ס"ק ח)].

כבו הנרות אחר ההדלקה

כבו הנרות אחר ההדלקה
הדלקה עושה מצוה. לפיכך אם כבתה קודם שעבר זמנה אינו זקוק לה. וכן אם לאחר שהדליקה בא לתקנה וכיבה אותה בשוגג, אינו זקוק לה. [שו"ע (סי' תרעב סע' ב)]. ואם רוצה להחמיר על עצמו ולחזור ולהדליקה, אין לברך עליה. [רמ"א (שם)]. ומ"מ ראוי לחזור ולהדליקה. [מ"ב (ס"ק כז)]. ואם כיבה אותה במזיד, חייב לחזור להדליק, ומ"מ לא יברך. [שעה"צ (שם ס"ק לב) בשם פמ"ג].

כבו בערב שבת קודם קבלת שבת
י"א שאפי' אם כבתה בערב שבת קודם קבלת שבת שעדיין הוא מבעוד יום, אינו זקוק לה. [שו"ע (שם סע' ב)]. ויש מי שאומר שקודם קבלת שבת שיש עדיין היתר להדליק מחויב לחזור ולהדליק בלי ברכה. [מ"ב (שם ס"ק כ) ע"פ הט"ז]. וראוי להחמיר כדעה השניה. [מ"ב (ס"ק כז)].

אחרי שקיבל עליו שבת
אם קיבל על עצמו שבת ואח"כ כבתה, ויש עדיין זמן עד לכניסת השבת מותר לומר לחבירו שידליק אותם עבורו. [מ"ב (שם ס"ק כז)].

הדליק במקום שיש רוח
אם הדליקה במקום הרוח וכבתה, זקוק לה לחזור ולהדליקה במקום שאין הרוח מצויה, שזה הוי כאלו לא נתן בה שמן כשיעור ומ"מ לא יברך עליה משום שאולי לא היה ברור שתכבה. [מ"ב (סי' תרעב ס"ק כה) ושעה"צ (אות ל)].

נכבה א' מהנרות באמצע הדלקה
התחיל להדליק הנרות וכבה א' מהן קודם שהשלים ההדלקה צריך לחזור ולהדליקה כיון שעדיין לא נגמרה ההדלקה. [ביאור הלכה (שם ד"ה אם)].

בית זכוכית שדלתותיו פתוחות
המדליק בחוץ בתוך בית זכוכית, רשאי לכתחלה להדליק בעוד שדלתותיו פתוחות, אע"פ שיכולה רוח מצויה לכבות הנרות, הואיל ובדעתו לסגרן. [הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש פט"ז אות ו), הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש פל"ד אות כא) והגרנ"ק זצ"ל (חנוכה עמ' שיח)]. ויש מי שהחמיר בזה. [המהרי"ל דיסקין (הר צבי ח"ב סי' קיד)].

האור לא נאחז בפתילה
לא יסלק ידו עד אשר ידליק רוב הפתילה היוצאת מהנר. [ביאור הלכה (סי' תרעב על סע' ב). ועי' בבן איש חי (שנה ב' פ' נח אות טו), בארחות רבנו (ח"ג אות סג) ובתשובות והנהגות (ח"ב סי' שמב אות ח)]. ואם הוא רואה שהאור אין נאחז בפתילה ובודאי יכבה במהרה, אינו יוצא בהדלקה זו, וחייב לחזור ולהדליקה לאחר שנכבתה. [מ"ב (סי' תרעב ס"ק כה)].

הדלקה ע"מ לכבות בתוך חצי שעה
יש מי שאומר שהמדליק על דעת לכבות בתוך חצי שעה, נראה שלא יצא ידי חובתו וחוזר ומדליק בברכה. ויתכן שכן הדין אף אם לבסוף לא כיבה. [הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש פט"ז אות ח)].

הדלקה עושה מצוה
הדלקה עושה מצוה, ולא הנחה, שאם היתה מונחת במקומה שלא לשם מצות חנוכה, מדליקה שם ואין צריך להסירה ולהניחה לשם מצות חנוכה. ואם הדליקה בפנים והוציאה לחוץ, לא יצא, וכן אם מדליקה ואוחזה בידו, במקומה, לא יצא, שהרואה אומר: לצרכו הוא אוחזה. [שו"ע (סי' תרעה סע' א)]. אלא די"א שכל זה דוקא שאוחזה כל זמן מצותה, אבל אם אוחזה בידו קצת זמן ואח"כ מניחה כשהיא דולקת יצא, ויש מפקפקין בזה ודעתם שאין להדליק עד שיהיו מונחין תחלה במקומן. [מ"ב (שם ס"ק ז)].

לטלטל הנרות ממקום למקום
אפילו היתה הדלקה והנחה במקום אחד בפנים או בחוץ יש ליזהר לכתחלה שלא לטלטל הנרות ממקומן עד שיושלם השיעור של הדלקה דהיינו חצי שעה. [מ"ב (סי' תרעה ס"ק ו)]. ולענין נרות שבבהכ"נ יעויין לקמן.

להדליק מנר לנר

הדלקה מנר לנר
דעת השו"ע (סי' תרעד סע' א) שניתן להדליק נר חנוכה מנר חנוכה (כגון מליל ראשון ואילך שיש יותר מנר אחד ומדליק זה מזה, וכן בליל ראשון ויש שני אנשים בבית אחד שכל אחד מדליק בפני עצמו). ודוקא להדליק מזה לזה בלא אמצעי, אבל להדליק מזה לזה על ידי נר של חול (והשמש בכלל נר של חול), אסור. ויש מתירים גם בזה, אא"כ הוא בענין שיש לחוש שיכבה הנר של חול קודם שידליק נר אחר של חנוכה. [שו"ע (שם) ומ"ב (ס"ק ג)]. ודעת הרמ"א (שם) שנהגו להחמיר בנ"ח חנוכה שלא להדליק אפי' מנר לנר, כי עיקר מצותו אינו אלא נר אחד והשאר אינו למצוה כ"כ ולכן אין להדליק זה מזה. ואם שני בעה"ב דרין בבית א' שמעיקר הדין צריך הדלקת נ"ח לכל א' מדליקין זה מזה. [מ"ב (ס"ק ו)].

כבה אחד מהנרות
אם כבה אחד מהנרות אין להדליקו מן האחרים (אפילו לדעת המקילין לעיל), אפילו בלא אמצעי, ואפילו כבה בתוך שיעור הזמן, שאין בהדלקה זו מצוה מעיקר הדין, דקי"ל כבתה אין זקוק לה. [מ"ב (סי' תרעד ס"ק ב)].

אחר זמן המצוה
כל זה אינו רק בעוד שדולקים למצותן, אבל אחר שעבר זמן המצוה, מותרים בהנאה וכ"ש שמותר להדליק מהן. [רמ"א (סי' תרעד סע' א)]. ואע"פ שיש סוברין דכל זמן שדולקין אסור להשתמש לאורן וה"ה דאין להדליק מהן, מ"מ אין להחמיר בזה רק לענין להדליק מהם נרות של חול, אבל נר של מצוה דמדינא מותר אפילו בתוך השיעור עכ"פ אין לנו להחמיר אחר שעבר השיעור. [מ"ב (סי' תרעד ס"ק ו)].

להדליק מנ"ח שאר נרות של מצוה
יש מי שאומר שנר של בהכ"נ, של שבת ושל חנוכה, כולם של מצוה הם ומותר להדליק זה מזה. [שו"ע (סי' תרעד סע' א)]. וה"ה נר של ת"ת או נר לחולה הצריך נר. [רמ"א (סי' תרעד סע' א)]. ויש מחמירים דאין להדליק שאר נרות מנר חנוכה. [מ"ב (סי' תרעד ס"ק ט)].

הנאה מנרות חנוכה

אסור להשתמש בנר חנוכה (אפילו באותן נרות שמוסיפים המהדרין בכל לילה) בין בשבת בין בחול. [שו"ע (סי' תרעג סע' א)]. כדי שיהא ניכר שהוא נר מצוה לפרסם הנס, ועוד כיון שע"י נס שנעשה במנורה תקנוה עשאוה כמנורה שאין משתמשין בה כלל. [מ"ב (ס"ק ח)].

תשמיש עראי
אפי' לבדוק מעות או למנותן לאורה (שהוא תשמיש עראי) אסור. [שו"ע (סי' תרעג סע' א)]. ואפילו למנותן מרחוק שאין ידיו סמוכות לנר ג"כ אסור [מ"ב (ס"ק י)], כדי שלא יהא מצות בזויות עליו. ודוקא בזה שהוא עכ"פ תשמיש עראי, אבל כל שאינו משתמש כלום רשאי לישב בביתו בשעה שנר חנוכה דולק. [מ"ב (ס"ק יא)].

תשמיש של קדושה
אפי' תשמיש של קדושה כגון ללמוד לאורה, אסור. [שו"ע (סי' תרעג סע' א)]. ואפילו לימוד דרך עראי אסור. [מ"ב (ס"ק יב) בשם הט"ז]. ויש מי שמתיר בתשמיש של קדושה ועל כן (לדעה זו) מותר ללמוד תורה אפילו בקביעות לאור הנרות. [שו"ע (סי' תרעג סע' א) וביאור הלכה (שם)]. והעיקר כאוסרים. [משמעות השו"ע (שם)].

נרות בית הכנסת
עי' בגליון תנ"ט - הלכות מצויות לחנוכה חלק ב', לענין דיני נ"ח בבהכ"נ.

נר של קטן
נ"ח שהדליק קטן שהגיע לחנוך, אסור להשתמש לאורן. [הגרשז"א זצ"ל (שם פט"ו אות יא)].

הדלקת שמש

מחמת שאסור להשתמש לאור הנרות נוהגים להדליק נר נוסף (שמש) להשתמש לאורו, ויניחנו מרחוק קצת משאר נרות מצוה. [שו"ע (סי' תרעא סע' ה)]. ויש לעשות השמש יותר ארוך משאר נרות, שאם בא להשתמש ישתמש לאור אותו נר. [רמ"א (סי' תרעג סע' א). ועי' בבן איש חי (פר' וישב אות יג) שיש לעשותו שונה כדי שיהיה ניכר שאינו בכלל נ"ח].

להדליק הנרות עם השמש
מנהג מבני ספרד להדליק הנרות בנר אחד ולהדליק (אחר הדלקת נ"ח) נר נוסף והוא השמש. [שו"ע (סי' תרעג סע' א) ואור לציון (ח"ד פמ"ד אות ה)]. ובני אשכנז לא נוהגים כן, אלא אף מניחים כנר נוסף השמש שבו מדליקין הנרות. [רמ"א (סי' תרעג סע' א)].

אין בדעתו להשתמש באור הנרות
אף אם אין דעתו כלל להשתמש לאורה, מ"מ צריך נר אחר שיהיה היכולת בידו להשתמש לאורה ועל ידי זה ניכר שהנר הראשון הוא לשם מצוה, ולא יאמרו שלצורכו הדליקה. וכן נוהגים. [מ"ב (סי' תרעא ס"ק כד) וביאור הלכה (ד"ה וצריך נר)].

מדליק בפתח הבית
מעיקר הדין א"צ להדליק "שמש" אלא כשמדליקים בפנים, כי באופן זה יש לחוש שמא ישתמשו בנרות של חנוכה. [שו"ע (סי' תרעא סע' ה), מ"א (ס"ק ה) ומ"ב (סי' תרעג ס"ק יד)]. מ"מ נוהגים להניח נר נוסף בכל מקום. [ביאור הלכה (ד"ה וצריך) ואור לציון (ח"ד פמ"ד אות ה)].

רבים מדליקים
אפילו רבים המדליקים כיון שכל אחד מניח נרותיו במקום מיוחד צריך להניח שמש אצל כל אחד ואחד, ואפילו יש נר על השולחן, דשמא ישתמש אצל הנרות. [מ"ב (סי' תרעג ס"ק יח)].

יש אור אחר
מעיקר הדין כיון שיש לו נר על שולחנו א"צ להדליק שמש. [שו"ע (סי' תרעא סע' ה) ומ"ב (סי' תרעג ס"ק יד)]. וכן הדין כשאור החשמל דולק במקום שדולקים נ"ח. [הגרשז"א זצ"ל (שם פט"ז אות יג והגה כז) ואף לפי מש"כ המ"ב (שם) דכשמדליקין בפנים מניחים נר נוסף גם כשיש נר על השלחן דחוששין אולי ישתמשו בנרות של חנוכה ולא אדעתייהו, שאני הכא שאין הדרך להשתמש לאור הנר]. ואעפ"כ נוהגים להדליקו בכל אופן.

נרות ושמנים

נר של שעוה או שמן
מותר להדליק בנרות שעוה. [רמ"א (סע' תרעג סע' א) ושעה"צ (אות ד) דלא כדעת המהר"ל מפראג]. ונוהגים להדליק בנרות של שעוה כי אורן צלול כמו שמן. [רמ"א (שם)]. ומ"מ מצוה בשל שמן טפי מנרות של שעוה שעל ידי השמן נעשה הנס. [מ"ב (ס"ק ד)].

שמנים הכשרים לנ"ח
כל השמנים כשרים לנר חנוכה, ואע"פ שאין השמנים נמשכים אחר הפתילה ואין האור נתלה יפה באותן הפתילות. [שו"ע (שם)]. ולא חוששים שמא יבואו לידי כיבוי, משום דקי"ל כבתה אין זקוק לה דכיון שהדליק נעשה זכר לנס ונגמרה המצוה. [מ"ב (ס"ק א)].

מדליק בשבת
אפי' בליל שבת שבתוך ימי חנוכה מותר להדליק נר חנוכה בשמנים ופתילות שאסור להדליק בהם נר שבת. לפי שאסור להשתמש בנר חנוכה בין בשבת בין בחול. [שו"ע (סי' תרעג סע' א)]. וכ"ז אם אינו נותן בנר רק כדי שיעור מצותו [רמ"א (סע' א)], שאם יתן יותר יש חשש שיטעו להשתמש בו אחר השיעור של ההדלקה שאז מותר ליהנות ממנו. [מ"ב (ס"ק ג)].

לצורך השמש
בשבת חנוכה אסור לעשות השמש משמנים ופתילות שאין מדליקין בהם בשבת, כי מותר לעשות תשמישים נגדו יש לחוש אולי יבוא להטות הנר. [מ"ב (ס"ק ג)].

שמן זית
מצוה מן המובחר להדליק בשמן זית, ואם אין שמן זית מצוי מצוה בשמנים שאורן זך ונקי. [רמ"א (שם)].

שמן שאינו ראוי לאכילה
שמן זית שאינו מיועד לאכילה אלא למאור כשר לכתחלה לנ"ח. [סתימת הפוסקים. וכן פסק הגרנ"ק זצ"ל (חוט שני עמ' שיט)]. וי"א שיש להדר ולהדליק בשמן זית הראוי לאכילה. [הגריש"א זצ"ל (פניני חנוכה פ"ז עמ' קלח-קמ). ודעתו שיש גם הידור שלא יהיה מבושל, והידור זה קודם להידור של שמן ראוי לאכילה].

שמן מזקשה
מותר להדליק בשמן מוקשה אפי' לכתחלה. [שבה"ל (ח"ט סי' קמג) והגריש"א זצ"ל (אשרי האיש ח"ג פל"ד אות טז)].

שמן מאוס
אסור להדליק נ"ח בשמן מאוס (כגון שמצאו בו עכבר). [מ"ב (ס"ק ג)].

שמן הקדוש בקדושת שביעית
אסור להדליק נ"ח בשמן הקדוש בקדושת שביעית. [רידב"ז (פאת השלחן פ"ה ה"ט), אמרי יושר (ח"א סי' ק), החזו"א (ארחות רבנו ח"ב עמ' שלד) והגרנ"ק זצ"ל (חוט שני שביעית עמ' רעג)]. ויש מתירין. [הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש פט"ו אות ז), השבט הלוי (ח"א סי' קפד) והאור לציון (ח"ד פמ"ד אות ד)].

"לכם" בנרות חנוכה
אין צריך שנרות חנוכה יהיו שייכים למדליק מדין "לכם". [שד"ח (ח"ט מע' חנוכה אות טו) בשם בית יצחק, הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש פי"ג הגה יב) ושבט הלוי (ח"ג סי' פ). אולם הגרצ"פ פרנק (מקראי קדש חנוכה סי' כא) והגריש"א זצ"ל (פניני חנוכה פ"א עמ' טז) דבעינן "לכם". ועי' מש"כ בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון שכ"ז].

נרות שמן מוכנים
כלי זכוכית אטום ובו שמן העשוי לשימוש חד פעמי כשר לכתחלה לנ"ח. [הגרשז"א זצ"ל (שם פט"ו אות ה)].

יביאו לו שמן זית בתוך חצי שעה
היה לו נר שעוה או שאר שמנים בתחלת זמן ההדלקה, ועתיד להיות לו שמן זית בתוך חצי שעה, צ"ע אם ימתין כדי להדליק בו או ידליק מיד. [הגרשז"א זצ"ל (שם פט"ו אות ו)].

נרות שאינן שוות
הנוהגין להדליק ביום ראשון נר א' ומכאן ואילך מוסיף והולך, צריך שיהיה נר הנוסף דומה לנר העיקרי. אבל אותם שעושים נר לכל אחד מבני הבית, יכול האחד להדליק נר של שמן והשני של שעוה. [מ"ב (סי' תרעג ס"ק ב)].

הדלקה בשמנים שונים
אם אין לו שמן זית מספיק לכל הנרות, מותר להדליק כל נר בשמן אחר. [באר היטב (סי' תרעג סוף אות א) בשם השבות יעקב (ח"ב סי' לא) ושער הציון (סי' תרעג אות א)].

להדליק ע"י פנס
מי שאין לו אפשרות להדליק בשמן ופתילה, רשאי להדליק פנס חשמלי (שיש בו חוט להט למעט תאורת לד שאין דינה כאש) ולברך עליו, בתנאי שניכר שהדליקו לשם מצות נ"ח. ובלבד שיש בו זרם חשמל כדי שידלק חצי שעה (כגון שדולק ע"י בטריה). [הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש פט"ו אות ג והגה 11) והגרי"א זצ"ל (קובץ תשובות ח"ג סי' קג). ועי' בשד"ח (ח"ט מע' חנוכה ס"ק טו"ב) ובכה"ח (סי' תרעג אות יט)].

פתילות

פתילות הכשרות לנ"ח
כל הפתילות כשרות לנר חנוכה, ואף על פי שאין האור נתלה יפה באותן הפתילות. [שו"ע (סי' תרעג סע' א)]. ולא חוששים שמא יכבו, משום דקי"ל כבתה אין זקוק לה, כי אחר שהדליק נעשה זכר לנס ונגמרה המצוה. [מ"ב (ס"ק א)].

הידור בפתילות
מצוה מן המובחר ליקח לפתילה צמר גפן או חוטי פשתן. [מ"ב (ס"ק ב)].

פתיל צף המכוסה בשעוה
המדליק בפתיל צף המכוסה בשעוה, אף על פי שהדלקה עושה מצוה, מכל מקום נחשב כמדליק בשמן זית משום שהשעוה נמסה מיד. [הגרי"א זצ"ל (אשרי האיש ח"ג עמ' רמא), שבט הלוי (ח"ח סי' קנז), הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש פט"ו אות ד) ואור לציון (ח"ד פמ"ד אות ח). דלא כהגרי"י פישר זצ"ל (מ"ב - אבן ישראל) דס"ל שנחשב כמדליק בשעוה].

פתילות משומשות
אין חוששין לפתילות להחליפן, עד שיכלו. [שו"ע (סי' תרעג סע' ד)]. ואין בזה בזיון מצוה כי אדרבה הם נוחות להידלק יותר כשהן מודלקות כבר. [מ"ב (ס"ק לא)]. ומ"מ יש נוהגים לחדש הפתילות כל לילה, לפי שבכל לילה היה הנס מתחדש ומשום זכר למקדש שהיו מחליפים הפתילות כל יום. [עי' בכל בו (סי' מד מובא בדרכ"מ אות ו) ובמאירי (שבת כא. ד"ה זו שביארנו), וכן הביא הכה"ח (שם אות עב)].

הבהוב הפתילות
יש שנהגו להבהב הפתילות לפני ההדלקה. [מנהג החזו"א (נר חנוכה דיני ומנהגי החזו"א אות ה)].

הידור בחנוכיה ובנרות

הידור מצוה במנורה ובנרות
טוב לעשות מנורה יפה לפי כחו, וכן הנרות יעשו יפים. [מ"ב (סי' תרעג ס"ק כח). ועי' בתשובות והנהגות (ח"ה רסי' רכג) שכתי' שהרוצה לקיים ההידור להדליק במנורה של כסף במילואו, ידליק ג"כ בכוסיות מכסף. אולם השבט הלוי (ח"ח סי' קנז) כתב דהכוסיות אפי' אינם מכסף בטלים לעיקר המנורה ויש בזה משום זה א-לי ואנוהו. ועי' עוד בכה"ח (סי' תרעג אות ס) ובערוה"ש (סי' תרעב אות ט)].

בית חנוכיה
טוב לעשות אף בית חנוכיה נאה. [עי' בספר חסידים (סי' קכט ורעה) ובמ"ב (סי' תרעג ס"ק כח). והארכנו בזה בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון פ"ב].

עשיית מלאכה כשהנרות דולקים

ימי חנוכה מותרין בעשיית מלאכה, אלא שנוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה. [שו"ע (סי' תרע סע' א)]. ודוקא נשים לפי שנעשה נס על ידיהם. ומ"מ יש מקומות שגם האנשים מחמירים בזה. [מ"ב (ס"ק ג)].

באיזה זמן יש להמנע מעשיית מלאכה
הנוהגים להימנע מעשיית מלאכה, נמנעים כל זמן שהנרות דולקים בבית (כדי לעשות היכר שאסור להשתמש לאורה) והוא כחצי שעה. [שו"ע (שם) מ"ב (ס"ק ד)]. ובמקום שנהגו (האנשים או הנשים) איסור מלעשות מלאכה כל היום, יש למחות בידם, כי הבטלה עבירה היא ומביאה לידי שעמום. [מ"ב (ס"ק ה)].

עשיית מלאכה כשאינו בביתו
אפילו אם אינו בביתו בשעה שמדליקין גם עבורו, יש לו להימנע מלעשות מלאכה (לנוהגים בכך), ומ"מ אם הוא שכיר אין עליו להימנע מעבודתו. [הגרי"א זצ"ל (אשרי האיש ח"ג פל"ג אות ב)].

מאיזה מלאכות יש להיזהר
י"א שלא נהגו להימנע מכל מלאכה, אלא בתפירה וכדו', אבל לא בבישול וכדו' [הגר"ש ואזנר זצ"ל (מבית לוי ח"י עמ' ג)], כי לא קבלו אלא מלאכות האסורות בחול המועד. [הגרנ"ק זצ"ל (נר חנוכה פ"א הגה מד)]. ומ"מ מלאכה שיש בה משום עמל וטרחא יש להימנע בכל אופן. [הגר"ש ואזנר זצ"ל (שם) והגרנ"ק זצ"ל (שם)]. ויש מי שאומר שהמנהג שלא לעשות שום מלאכה שיש בה היסח הדעת, אפילו בישול ואפיה, וכביסה אפילו ע"י מכונה וכדו'. [הגרי"א זצ"ל (פניני חנוכה עמ' קלא)]. וכל אחד ינהג כפי מנהגו.

להקל בשעת הצורך
בשעת צורך גדול ניתן להקל לעשות מלאכה הנצרכת, כי מנהג זה אינו חמור כל כך. [הגרי"א זצ"ל (פניני חנוכה עמ' קלא)].

החייבים במצוה

אנשים ונשים
אנשים ונשים חייבים בנר חנוכה. ומוציאין אחרים ידי"ח. [שו"ע (סי' תרעה סע' ג)]. ומ"מ המנהג שנשים נשואות [ובנות הסמוכות על שלחן אביהן] אין מדליקות בעצמן אלא יוצאות בהדלקת בעל הבית. [מ"ב (סי' תרעה ס"ק ט וסי' תרעא ס"ק ט) ושעה"צ (סי' תרעה אות י)]. אבל אשה שאין לה בעל, או שאינו נמצא בבית, מדליקה בעצמה ומוציאה כל בני ביתה. [מ"ב (סי' תרעה ס"ק ט)]. וכמו כן יכולה לבקש מאיש אחר (שהוא גדול) שידליק ויברך עבורה, בתנאי שעומדת שם ותשמע הברכות ממנו ותכוון לצאת ידי"ח. [מ"ב (סי' תרעה ס"ק ט)].

חרש ושוטה
חרש ושוטה פטורים, וע"כ אינן מוציאים אחרים ידי"ח. [שו"ע (סי' תרעה סע' ג)]. ומ"מ חרש שאינו שומע והוא מדבר חייב בנר חנוכה, דהוא כפקח לכל דבר. [מ"ב (סי' תרע ס"ק יב)].

סומא
סומא, אם הוא בבית שאחרים מדליקין ויכול להשתתף בפריטי עמהם ויברכו עליו, יעשה כן. וכן אם יש לו אשה, אשתו מדלקת עליו. ואם הוא לבד ואין לו אשה, ידליק בעצמו ע"י סיוע של אחר, ומ"מ לא יברך. ואינו יכול להוציא אחרים ידי"ח. [מ"ב (סי' תרעה ס"ק ט)].

אונן
אונן פטור מנר חנוכה. ואם הוא נשוי אשתו או שאר בני ביתו ידליקו. [מ"ב (סי' תרע ס"ק יב)]. ולא יענה אמן על הברכות. [עי' בשו"ע (יו"ד סי' שמא סע' א), במ"ב (סי' עא ס"ק ז וסי' עב ס"ק יא) ובשעה"צ (סי' תרצו ס"ק כו)]. ואם הוא יחידי בבית, ידליק הנרות לפרסומי ניסא בלא ברכה. [שם]. ואם עבר ובירך לא עונים אמן על ברכתו. [הגרשז"א זצ"ל (פני ברוך אנינות אות ח ומנח"ש סי' צא אות כה)]. ולאחר הקבורה א"צ לחזור ולהדליק. [הגרי"ש"א זצ"ל (אשרי האיש פל"ט אות יז)]. ואם היה אונן בליל א' של חנוכה, והדליק אחר בביתו את הנר, אינו מברך שהחיינו בהדלקה בליל שני. [הגרשז"א זצ"ל (שם פט"ז אות יב)].

מצוה בו יותר מבשלוחו
מצוה להדליק הנרות בעצמו ולא ע"י שליח או ע"י אשתו, כי מצוה בו יותר מבשלוחו. [מ"ב (סי' תרעז ס"ק יב). ועי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון פ"ג].

קטן בהדלקת נ"ח

חיובו
קטן שיש לו בית משלו חייב להדליק נרות חנוכה. [שו"ע (סי' תרעז סע' ב) ומ"ב (ס"ק יג)]. אבל קטן הסמוך על שלחן אביו אינו חייב להדליק. [עי' רמ"א (סי' תרעה סע' ג), מ"ב (סי' תרעז ס"ק יג) וכה"ח (שם אות כח וסי' תרעז אות כב)]. ואם רוצים להרגילו במצוות ולהדליק נר משלו מותר. ואם הוא בן אשכנז יכול אף לברך על ההדלקה זו. וכן המנהג. [הגר"ש ואזנר זצ"ל (מבית לוי ח"י עמ' ז). ועי' בזה בשמעתא עמיקתא דיני קטן וחינוכו]. ואם הוא בן ספרד, אם לא הגיע לגיל חינוך רשאי להדליק בפני עצמו בברכה. ואם הגיע לגיל חינוך, אף שעדיף שלא יברך מ"מ אם מאוד רוצה בכך יכול אף לברך. [אור לציון (ח"ד פמ"ב אות א)].

נרות שידלקו חצי שעה
נרות חנוכה של קטנים לכתחלה יש להחמיר שידלקו חצי שעה בצמצום, ובדיעבד אפילו אינם דולקים חצי שעה כל שאין הדבר ניכר לקטן יוצא ידי"ח. [עי' באג"מ (או"ח ח"ג ססי' צה) ובכה"ח (סי' תרנח אות סד). ודעת הא"א מבוטשאטש (ססי' תרעה) דאין קפידא אם אין הנרות דקטנים שהגיעו לחינוך דולקין חצי שעה, כיון שהתינוק אין בו הבחנה בזה ויכול לסבור על פחות מחצי שעה שהוא חצי שעה. ועי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון קס"ג - וספר דיני קטן וחינוכו].

הידור מצוה
די לחנך הקטן לעיקר הדין, להדליק נר אחד כל יום. [מ"א (סי' תרעז ס"ק ח) דקטנים פטורים בכה"ג, דלא כהרמ"א שם שמחמיר בזה. וכן פסקו המ"ב (ססי' תרעה וסי' תרעז ס"ק יג) והכה"ח (שם אות כח וסי' תרעז אות כב). ובכה"ג שהקטן גר בבית משלו ומדליק נ"ח מדין חינוך, י"א שיש לחנכו לקיים ההדלקה בהידור כגדול, ע"י במקראי קדש (חנוכה סי' טו) ובדעת תורה (למהרש"ם סי' תרעז על סע' ב)].

עוזר לקטן בשעת קיום המצוה
אף אם עוזר לבנו לקיים המצוה, כגון שמחזיק עמו הנר, יוצא הבן ידי חובתו. [כן מוכח מהשו"ע (סי' תרנח סע' ו) שכתב שלא להקנות לקטן את הדי' מינים ביום ראשון של סוכות (שחיוב נטילתם מדאו') קודם שיצא בו, מפני שהקטן קונה ואינו מקנה לאחרים מהתורה, ונמצא שאם החזירם לו אינם מוחזרים וכו', "ואם תופס עם התינוק כיון שלא יצא מידו שפיר דמי", ע"כ. ועי' במ"ב (שם ס"ק כח) שבכה"ג יצא ידי"ח חינוך לפי הסוברים דליכא חיוב חינוך שיהיה "לכם" כיון דאינו פרט במעשה קיום המצוה גופא. ומוכח דשנים שעשו יכולים לצאת ידי חובת המצוה, ודו"ק. ועי' מש"כ עוד בזה בס"ד בשמעתא עמיקתא - דיני קטן וחינוכו].

קטן שהגדיל בימי חנוכה
קטן שהגדיל בימי חנוכה, חייב להדליק נרות בימים הנותרים כגדול. [חכמת שלמה (לגרש"ק זצ"ל סי' תרעז סע' ב)]. ואינו חוזר ומברך שהחיינו. [הגרשז"א זצ"ל (שלמי שמחה עמ' תרכה)].

הדלקה בשקיעה בנער שיגדיל בחנוכה
קטן שמנהגו להדליק בכל יום מיד עם שקיעת החמה, ונעשה בר מצוה בתוך ימי חנוכה, א"צ להמתין מלהדליק באותו היום עד צה"כ, אלא ידליק מיד עם שקיעת החמה כמנהגו. [הגרשז"א זצ"ל (שלמי מועד פמ"ז ושלמי שמחה פצ"ח עמ' תרכה). והגרי"א זצ"ל (ישא יוסף ח"ד עמ' ק)].

להוציא ידי חובת נרות חנוכה
קטן יכול להוציא גדול ידי חובת הדלקת נרות חנוכה רק בשעת הדחק. [מ"ב (סי' תרפט סס"ק ו ושע"צ שם)].

השוהה מחוץ לביתו (ברכת הרואה)

מי שאינו מדליק בעצמו
מי שלא הדליק ואינו עתיד להדליק באותו לילה (ואין מדליקין עליו בביתו), כשרואה נר חנוכה מברך "שעשה נסים", ובליל ראשון מברך גם "שהחיינו", ואם בליל ב' או ג' בא להדליק אינו חוזר ומברך "שהחיינו". [שו"ע (סי' תרעו סע' ג)]. ואם נזדמן לו באותו לילה נ"ח, מדליק ואינו מברך אלא ברכת "להדליק נר חנוכה" בלבד. [הגרשז"א זצ"ל (שם פט"ז אות יא)].

הנר העיקרי כבה
מברכין על ראית נ"ח אף אם כבה כבר הנר העיקרי ונשארו רק נרות ההידור. [הגרשז"א זצ"ל (שם פי"ז אות א)].

נר שהדליקוהו מפני החשד
מברכין ברכת הרואה אף על נר שהדליקוהו מפני החשד בלבד. [הגרשז"א זצ"ל (שם פי"ז אות ב)].

נר שהדליקוהו בבית הכנסת
נר שהדליקוהו בבית הכנסת, נח' הפוסקים האם מברכים עליו ברכת הרואה. וספק ברכות להקל. [עי' בא"א מבוטשאטש (סי' תרעו סע' ג), בהתעוררות תשובה (ח"א סי' קג) ובאג"מ (או"ח ח"א סי' קצ)].

מדליקים עליו בביתו
יש אומרים שאם מדליקין עליו בתוך ביתו אינו מברך ברכת הרואה. [שו"ע (סי' תרעג סע' ג)]. ויש סוברים שאפילו אם יודע שמדליקין עליו בביתו כיון שהוא בעצמו אינו מדליק וגם אינו משתתף עם אחרים בפריטי צריך לברך על הראיה להודות על הנס וגם לברך אז שהחיינו, ומ"מ אינו כדאי לעשות כן למעשה משום ספק ברכות להקל. (ואם משתתף בפריטי ושומע ברכה מבעל הבית [אפילו אם לא ראה אז הנרות] אינו מחויב לכל הדעות לברך אחר כך על הראיה, משום שכבר יצא מדין שומע כעונה, והרי כבר הודה על הנס). [מ"ב (ס"ק ו) ושעה"צ (אות י)]. וכשסמך על אשתו או בני ביתו שמדליקים בביתו, אם בא בליל שני לביתו ומדליק אינו צריך לברך ברכת שהחיינו. [מ"ב (שם ס"ק ז)].

נמצא בחו"ל

כשמדליקים (אשתו או בני ביתו) בביתו, ובמקומו בחו"ל עדיין לא הגיע זמן חנוכה, יש אומרים שיצא יד"ח ההדלקה. [הגרשז"א זצ"ל (מנח"ש ח"ב סי' נו אות ב) והגרנ"ק זצ"ל (חוט שני עמ' שיא אות ב)]. וי"א שאינו יוצא יד"ח. [הגרי"א זצ"ל (שבות יצחק נר שבת עמ' קעו)]. ואם הוא מבני אשכנז, לכתחלה יכוון שלא לצאת יד"ח ההדלקה שבביתו (אולם לבני ספרד לא מועיל לכוון שלא לצאת יד"ח). [מנח"י (ח"ז סי' מו)]. ואם לא כוון ידליק בעצמו ללא ברכות (ואם יכול ישמע מאחרים).

אכסנאי

המתארח אצל חברו (אכסנאי)

המתארח אצל חברו בחנוכה (אכסנאי), צריך לתת פרוטה לבעל הבית להשתתף עמו בשמן של נ"ח, אע"פ שאותו בית אינו מיוחד אלא לשינה והוא אוכל על שלחן בעל הבית. [שו"ע (סי' תרעז סע' א)]. והדין כן אפילו אוכל מבעל הבית ואינו משלם עבור ארוחותיו. [כן נקטו רוב פוסקי זמננו, דלא כהכה"ח (ס"ק ג) בשם גן המלך (סי' מו) דס"ל שאם אינו משלם תשלום עבור ארוחותיו א"צ להשתתף בפרוטה. וכ"כ בחובת הדר (פ"ב הגה טו) שדברי הכה"ח הם חידוש גדול. ועי' בשמעתא עמיקתא גליון קכ"ד], אלא שמנהג בני ספרד שלא משתתפים בפריטי, אם אוכל משלחן בעל הבית בלא תשלום. [אור לציון (ח"ג פכ"ב אות ד)]. ועי' לקמן לענין להדליק בעצמו.

מדליקים בביתו

אם אשתו או א' מבני הבית מדליקין עליו בביתו, יוצא י"ח בהדלקה אף שהוא במקום רחוק מביתו, וא"צ שוב להשתתף אפילו בפריטי. [שו"ע (סי' תרעז סע' א) ומ"ב (ס"ק ב)]. ועי' עוד פרטים להלן לענין הנוסע או טס בימי חנוכה.

אופן ההשתתפות

אכסנאי א"צ ליתן חצי מהוצאות הנרות, אלא מספיק לתת אפילו פרוטה, שעי"ז בעל הבית מקנה לו חלק בשמן [ויש מאחרונים שכתבו שצריך בעה"ב להוסיף מעט שמן בשבילו מלבד השיעור שצריך ליתן לצורך חצי שעה בשביל עצמו]. וה"ה אם בעה"ב מקנה לו חלק בשמן במתנה שרי דהוי כמשתתף בפרוטה. [מ"ב (סי' תרעז ס"ק ג)]. ומ"מ צריך ליזהר בשיתוף זה שלא ידליק זה לילה א' וזה לילה אחר, אלא יהא השמן משותף בכל לילה ולילה, או יתן לו פרוטה לזכות לו חלק בכל הלילות. [ביאור הלכה (סע' א ד"ה להשתתף וכו')].

להדליק בעצמו

הנוהגים כהרמ"א שכל בני הבית מדליקים, אם יש לאכסנאי נר משלו נכון יותר שידליק בעצמו. [מ"ב (סי' תרעז ס"ק ג)]. ומכל מקום באופן זה בני ביתו של האורח לא נהגו להדליק כי טפלים הם לאביהם. [מרן הגריא"ל שטיינמן זצ"ל (שלמי תודה עמ' קפג)].

ישן במקום אחד ואוכל במקום אחר

אכסנאי הישן במקום אחד ואוכל במקום אחר, מקום אכילה הוא העיקר, ועליו להדליק שם או להשתתף עם בעל הבית המדליק שם. [רמ"א (סי' תרעז סע' א). וכ"כ הט"ז (שם ס"ק ב). ועי"ש שהביא דברי המהרש"ל שכתב דחתן האוכל בבית חמיו אם יש יכולת בידו אפי' ישן בבית חמיו לא ישתתף אלא לעצמו משום המהדרין, שהרי הוא איש וביתו, ואם ישן בבית אחר פשיטא שחייב להדליק במקום שישן, ע"כ. ומשמע דהעיקר הוא מקום שינה, אולם עי"ש שדחה דבריו].

בעל הבית המתארח אצל אחרים ובני הבית אינן מתאכסנים עמו

בעל הבית המתארח אצל אחרים ובני הבית אינן מתאכסנים עמו, אינם נטפלים אליו, ואינם נפטרים בהדלקתו לכו"ע. [הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש פי"ג הגה יג)]. אבל אם הבעל ישכור מבעל הבית את חדרו שהוא דר שם יוצאים יד"ח (אלא אם כן מנהגם להדליק כל א' בפנ"ע). [הגרגרי"א זצ"ל (פסקי שמועות חנוכה עמ' נז)].

בן אצל אביו

בן הסמוך על שולחן אביו בקביעות, הרי הוא בכלל נר איש וביתו ואין צריך להשתתף. אם לא שרוצה להיות מהמהדרין נר לכל אחד. וי"א שצריך להשתתף. [שעה"צ (סי' תרעז אות יט)].

להשתתף בפרוטה עם אכסנאי אחר

אכסנאי המדליק נ"ח בפני עצמו, לא ישתתף אכסנאי נוסף עמו. [הגרשז"א זצ"ל (שם אות ו)].

שני בעה"ב הדרים בחדר אחד (או בבנין אחד)

אם שני בעה"ב דרים בחדר אחד או בבנין אחד וכדו', ואין סמוכים אחד על שלחן השני אלא כל אחד אוכל משלו, י"א שרשאים להשתתף בפריטי ולהדליק נר א' לכולם. [טור (סי' תרעז) בשם רב שר שלום, ומהבי"י (שם) והב"ח (אות ב) משמע דמסכימים לדבריו. וכן פסק הלבוש (אות ג)]. וי"א שלא מועיל להשתתף באופן זה. [פר"ח (שם)]. ועי' בפמ"ג (שם א"א ס"ק ג וס"ק ח)]. ובשעת הדחק אפשר להקל שדי בהשתתפות בפרוטה. [עי' בביאור הלכה (שם ד"ה עמו) שמשמע שמצדד להקל בזה].

מתארח חלק מימי החנוכה

אפילו אם מתארח ליום אחד מימי חנוכה, כיון שאוכל אצל בעל הבית יכול להשתתף בפריטי ולצאת ידי חובה על ידי הדלקת בעל הבית (ואם לאו עליו להדליק בעצמו בבית שאוכל שם). [אג"מ (יו"ד ח"ג סי' יד אות ה), החזו"א, הגרנ"ק זצ"ל (חוט שני עמ' שי) ועוד פוסקים. ויש שמטו בשם הגרגרי"א זצ"ל (שבות יצחק עמ' קי) שכל היוצא מביתו לכמה ימים מימי חנוכה, אם רוב ימי החנוכה נמצא בביתו צריך להדליק בביתו כל הימים (וידליק בעצמו או ע"י שליח). ועי' בשמעתא עמיקתא גליון קכ"ד].

מתארח לתקופה ממושכת

הדר עם בני ביתו בבית ההורים לתקופה ממושכת, בחדר נפרד המיוחד לו, אין דינו כבן בית, אלא כאכסנאי. [הגרשז"א זצ"ל (שם פי"ג אות ח)].

מתארח לסעוד

המתארח אצל חברו לסעוד אצלו בלבד (ואינו לן שם), חייב ללכת לביתו ולהדליק שם (ולא מהני להשתתף בפריטי). ואם אין בידו לעשות כן, ישלח שליח שידליק בביתו. (ועי' לעיל לענין הדלקה על ידי שליח). [מ"ב (סי' תרעז ס"ק יב)].

השוהה בבית מלון

השוהה בבית מלון בימי חנוכה וישן שם, כיון שהחדר מושכר לו, צריך להדליק בחדרו בברכה. ואפילו אם אשתו מדלקת בביתו הדין כן. [עי' במהרש"ם (ח"ד סי' קמו). וכן פסק באור לציון (ח"ד פמ"ז אות ח)]. ואם מטעמי בטיחות אין נותנים להדליק שם, ידליק בחדר אוכל. [עי' להלן לענין הדלקה של בחורי ישיבות וה"ה הכא. ועי' עוד בחובת הדר (חנוכה פ"ב הגה לט)].

מאושפז בבית חולים

חולה שנמצא בבית חולים, אם מדליקין עליו בביתו יוצא בזה ידי חובתו. ואין כדאי להדליק ולברך בבית החולים. רק ישמע ברכת שעשה נסים מאחר. ואם אין מדליקין עליו בביתו צריך להדליק בבית החולים כדין אכסנאי. [הגרנ"ק זצ"ל (חוט שני עמ' שא)]. ואם שוכב על מיטתו אין מביאין לו נ"ח להדליק אצל מיטתו ויניחום אח"כ במקומם, כי צריך להדליקם במקום הנחתם. ועל כן אם אינו יכול להדליק במקום הנחתם ימנה שליח להדליקם (ולענין מי מברך בכה"ג, עי' מש"כ לעיל). [בן איש חי (פר' וישב אות ו)].

אשה השוהה בביה"ח או בבית החלמה

יולדת וכדו' השוהה בביה"ח או בבית החלמה וכדו', יוצאת ידי חובתה בהדלקת הבעל בביתו. [הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש פי"ג אות ה)]. ומ"מ ראוי שתשמע הברכות ממי שמדליק נ"ח. [שם (הגה יא)]. אולם אם אין הבעל בביתו אלא מתאכסן בבית אחרים, אינה נטפלת אליו [שם], אא"כ המארח את בעלה מקנה לו החדר בו הוא מתארח ובאופן זה היא יוצאת בהדלקתו. [הגרי"א זצ"ל (אשרי האיש פל"ט אות יד). ודעת הגר"ש ואזנר זצ"ל (מבית לוי ח"י עמ' כב) שאשה יוצאת בהדלקת בעלה אף כשאינו בביתו, ורק אם הוא משתתף אצל בעל הבית אינה יוצאת יד"ח].

החוזר לביתו במוצ"ש

המתארח אצל אחר וחוזר לביתו במוצ"ש, יש אומרים דראוי להזדרז לחזור במוצ"ש לביתו ולהדליק שם. ואם אין דעתו להגיע לביתו עד זמן שתכלה הרגל מן השוק המצוי בזמננו ידליק מיד במוצ"ש במקומו וישאר שם איזה זמן. [תשובות והנהגות (ח"א סי' שצא) והגרנ"ק זצ"ל (חוט שני עמ' שי אות ג). ודעת חובת הדר (נר חנוכה פ"א הגה סה) שבאופן זה יש להקדים שובם לביתם ולהדליק שם בברכה. ועי' מבית לוי (ח"י עמ' יא) בשם הגר"ש ואזנר זצ"ל]. ויש אומרים דבכל אופן מדליק בבית שהתארח בו בשבת, אפילו אין דעתו לאכול שם סעודה רביעית. [הגרשז"א זצ"ל (מעדני שלמה עמ' קיג) והגרי"א זצ"ל (פניני חנוכה עמ' קיא)]. וי"א דמ"מ ישהה שם חצי שעה אחר ההדלקה. [הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש פי"ד אות יט). ועי' בהליכ"ש (פי"ד הגה 65) שהמתארח במלון ועליו לעזוב מיד במוצ"ש את חדרו, אם בידו לשלם בעד שהות נוספת בתחלת ליל מוצ"ש ידליק שם, ואם לאו ישלח שליח שידליק עבורו בביתו].

להדליק מפני החשד

אם יש לאכסנאי פתח פתוח לעצמו, צריך להדליק בפתחו, אע"פ שאותו בית אינו מיוחד אלא לשינה והוא אוכל על שלחן בעל הבית. [שו"ע (סי' תרעז סע' א)]. והטעם משום חשד שיחשדו אותו שלא הדליק נר חנוכה. ואפי' אם הוא יודע שמדליקין עליו בביתו לא מהני. [מ"ב (ס"ק ה). ועי' בביאור הלכה (ד"ה פתוח) שמסתפק אם מיירי אפי' אין הבית חלוק מתוכו אלא שהאורח יש לו בבית זוית אחת שהוא משתמש שם ובאותה זוית יש לו פתח לרחוב שהוא נכנס ויוצא דרך שם, וחיי' לחשדא כשלא ידליק לעצמו, או דמיירי דוקא שהבית חלוק מתוכו ויש לו חדר מיוחד שם אז חיי' לחשדא, וכן משמע לכאורה לשון השו"ע מסוף דבריו, ע"כ]. ובזה"ז שיש מדליקין בפנים אין משום חשד מעוברים ושבים אלא מבני הבית, והם יודעים שמדליק במקום שאוכל או משתתף עם בעה"ב שם, ועל כן אין צריך להדליק מפני החשד. [רמ"א (שם), מ"ב (ס"ק יא) והגרשז"א זצ"ל (שם פי"ג אות יא)].

בחורי ישיבות

בחורי ישיבות מבני אשכנז

בחורי ישיבה מבני אשכנז האוכלים וישנים בישיבה, אינם יוצאים ידי חובת הדלקה שבבית הוריהם, ועליהם להדליק בעצמם. [מ"ב (שם ס"ק א). ועי"י"ש דאם ישן בבית של אחרים משתתף עם בעה"ב בפרוטה, אבל אם אוכל שם הוא סמוך על שולחן בעה"ב והוא בכלל ב"ב ונפטר בהדלקתו, אא"כ רוצה להיות מן המהדרין].

בחורי ישיבה מעדות המזרח

בחורי ישיבה מבני ספרד, יש אומרים שאינם חייבים להדליק בעצמם, כי נחשבים סמוכים על שלחן אביהם ויוצאים ידי"ח בהדלקת אביהם. [אור לציון (ח"ד פמ"ז אות א)]. וי"א שאינם יוצאים בהדלקת אביהם משום שאינם גרים עתה בבית אביהם, וחייבים להדליק בישיבה בברכה. [חזו"א (מעשה איש ח"ד עמ' קלא), הגרי"א זצ"ל (שבות יצחק פי"ז אות ד), הגרח"ק והגרנ"ק זצ"ל (נר חנוכה פ"ד הגה יב)]. וי"א שאע"פ שהעיקר כדעה הראשונה, מ"מ אם יש לו חדר מיוחד שדר שם בהיותו בישיבה, ידליק שם בלא ברכה. ואם החדר משותף למספר בחורים, ידליק א' מהם בלא ברכה, ואם יש ביניהם אשכנזי המדליק בברכה ישתתפו עמו בפרוטה. [הגרשז"א זצ"ל (שם פי"ד אות יב)].

בחור ישיבה שאביו גר בחו"ל (לבני עדות המזרח)

אף אם אביו דר בחו"ל במקום שזמן ההדלקה אינו אותו שבארי"י כלל, ג"כ יי"ד"ח על ידי הדלקת אביו (לדעת המקילים לעיל). [הגרשז"א זצ"ל (שם פי"ד הגה יב)].

החליט לגור בא"י ואביו גר בחו"ל (לבני עדות המזרח)

החליט בהחלטה גמורה שלא לשוב לדור בחו"ל, באופן שעליו לנהוג יו"ט א', אף דלכאורה גם לענין חנוכה אינו נגרר אחר בית אביו שבחו"ל, מ"מ כיון שבידו להשתתף עם אחרים או להדליק בלא ברכה עדיף לעשות כן. [הגרשז"א זצ"ל (שם פי"ד הגה 42)].

מקום ההדלקה

בחורים הגרים בישיבה יש אומרים שידליקו בחדר אוכל, דמקום אכילה הוא העיקר. [החזו"א, הגר"א קוטלר זצ"ל והגרחפ"ש זצ"ל (נר חנוכה פ"ד הגה יד)]. ויש אומרים שעליהן להדליק בחדר שינה, כי זה מקום קבוע ומיוחד להם יותר. [אג"מ (או"ח ח"ד סי' ע אות ג), שבט הלוי (ח"ג סי' פג) והגרי"ש זצ"ל (שבות יצחק חנוכה עמ' קיב). ודעת הגרי"א זצ"ל (שם) דהרוצה להסתלק מהספק יאכל סעודה א' של לחם בחדרו בכל יום מימי חנוכה ואז יחשב גם מקום אכילה וידליק שם]. וי"א שידליקו בחלון החדר שישנין בו (אם הוא בתוך כ' אמה). [הגרשז"א זצ"ל (שם פי"ד אות ח). ולדעתו בדיעבד ידליקו לפי סדר דלהלן: א' בחדר אוכל. ב' בפתח שבין החדר לפרוזדור הפנימיה. ואם לאו רשאים להדליק בכל מקום אחר בבנין הישיבה]. ומ"מ בדיעבד אם הדליק באיזה מקום בישיבה שרשאי להשתמש בו, יי"ד"ח. [הגרשז"א זצ"ל (שם פי"ד הגה יז)].

הדלקה בבנין הפנימיה

במבנה הפנימיה, אם הוא קומה אחת ויש בו פרוזדור וכמה חדרים, ידליקו בפתח של הבנין, משום שהפרוזדור והחדרים נחשבים הכל כבית אחד שמדליקין בפתח הבית. [הגרח"ק והגרנ"ק זצ"ל (נר חנוכה פ"ד הגה טו)]. ואם יש בו כמה קומות תלוי הדבר בשיטות אם להדליק בפתח הבנין או בחלון (עי' בזה בהלכות מצויות לחנוכה א' - גליון ת"י). [שם].

בחור שהדליק נ"ח שבבית המדרש

בחור הגר בישיבה והדליק את הנרות של בית המדרש שבישיבה, יצא ידי חובתו. [הגרשז"א זצ"ל (שם פי"ד אות יג)].

חלן בבית הוריו

בחור הלן בימי חנוכה בישיבה, רשאי להדליק לכתחלה בישיבה גם כשבדעתו ללון בביתו באותו הלילה. אלא שאם דעתו לחזור ללון בישיבה חייב להדליק בישיבה. [הגרשז"א זצ"ל (שם הגה 36)].

חלן בבית הוריו ואוכל בבית של אחרים

בחור הבא לבית הוריו לשבת, מדליק שם אע"פ שסועד בבית אחרים, דבאותה שבת ודאי בית הוריו הוא ביתו הגמור. [הגרשז"א זצ"ל (שם פי"ד הגה יח)].

בחור החוזר לישון בביתו

אם לומד בישיבה ואוכל בישיבה במשך היום, וחוזר ללון בבית הוריו, עיקר מקום ההדלקה הוא בבית הוריו. [הגרשז"א זצ"ל (שם פי"ד הגה יח) והגרנ"ק זצ"ל (חוט שני חנוכה עמ' שט אות ב)]. ומ"מ אם הדליק בישיבה יי"ד"ח. [הגרשז"א זצ"ל (פי"ד אות ט)]. ועל כן אם גר בשכונה מרוחקת, כיון שע"י שידליק בביתו יגרם לו ביטול תורה גדול רשאי להדליק בישיבה אף לכתחלה. [הגרשז"א זצ"ל (שם הגה יט). ועי' בשבות יצחק (חנוכה עמ' קיג) בשם הגרי"א זצ"ל].

המתחתן בימי חנוכה

חתן שחופתו בימי חנוכה

חתן שחופתו בא׳ מלילות חנוכה אחר צה״כ, מדליק בבית אביו (או בישיבה), הואיל ובזמן ההדלקה עדיין לא עקר דירתו משם. [הגרשז״א זצ״ל (שם פי״ד אות יד)]. ואם הוא מבן עדות המזרח שלמנהגם מדליק רק גדול הבית, פטור מלהדליק אף באותו לילה. [שם (הגה כו)]. וי״א שאם החופה בלילה, לצאת מכל ספק, עדיף שיעשה מעשה המוכיח בזמן ההדלקה שכבר אינו סומך על שלחן אביו, וילך לביתו שיגור שם וידליק שם. [אור לציון (ח״ד פמ״ז הגה ח)].

החופה מבעוד יום

אם החופה מבעוד יום ובזמן ההדלקה כבר אינו בביתו, אם אפשר לו, ילך עם הכלה קודם סעודת הנשואים לבית המגורים החדש, ושם יאכלו סעודה קלה כדי לקבוע דירתם, ואחר מכן ידליק החתן נ״ח. [הגרשז״א זצ״ל (הנישואין כהלכתם פט״ו הגה 130 הובא בהליכ״ש פי״ד הגה 47)]. וכיון שקשה לעשות כן ידליק כשיגיע לדירתו החדשה. [הגרנ״ק זצ״ל (נר חנוכה הגה נח) והוסיף דמותר לו לאכול סעודת החתונה אע״פ שעדיין לא קיים מצות הדלקה, משום שעכשיו אין לו בית ואינו חייב במצות נ״ח].

חנוסע או טס בימי חנוכה

הולכי דרכים

ההולך בדרך ואין לו בית, או שעקר דירתו ועדיין לא קבע עצמו במקום אחר, אינו חייב בנר חנוכה. [ט״ז (סי׳ תרעז ס״ק ב), אג״מ (ח״ג סי׳ יד אות ה) והגרשז״א זצ״ל (מנח״ש תני׳ סי נח אות א)].

הנוסע ברכבת, במטוס או בספינה

הנוסע ברכבת, במטוס או בספינה (ואין מדליקים עליו בביתו), יש אומרים שמחויב מן הדין להדליק שם אם לא יבוא באותו לילה לאיזה מקום. [ערוה״ש (שם אות ה) ומהרש״ם (ח״ד סי׳ קמו)]. ויש חולקים לענין הנוסע ברכבת או במטוס, כי בזמננו אין הדרך לנסוע בהם נסיעה ארוכה וע״כ אין להדליק בנסיעה. [הגרש״א זצ״ל (קונטרס דיני חנוכה - דינר עמ׳ מט). וע״ז בשבות יצחק (פ״ח אות ב) בשם הגרש״א זצ״ל דמטוס גרע מאהל זרוק ואינו בית כלל. וכן דעת האור לציון (ח״ד פמ״ז אות ז) לענין הדלקה במטוס, אולם לענין רכבת נקט להדליק בלא ברכה]. ולמעשה ידליק שם ללא ברכה. [הגרשז״א זצ״ל (הליכ״ש פי״ג אות ג)]. אלא שמחמת טעמי בטיחות לא ירשו לו להדליק נרות, ע״כ ידליק נורה חשמלית (מנורת ליבון) באופן שניכר שהדליק לשם מצות נ״ח, ובלבד שיש בה זרם חשמל כדי לדלוק חצי שעה (כגון שנדלקת ע״י בטריה). [הגרשז״א זצ״ל (שם פט״ו אות ג ופי״ג סוף הגה 12). וכן פסק הגרישו״א זצ״ל (קובץ תשובות ח״ג סי׳ קג והליכ״ש שם הגה 11) שבמקום שאין בידו להדליק ע״י נר ידליק פנס כנ״ל. וע״ז בזה בשמעתא עמיקתא גליון ר״ד].

להדליק במטוס וכדו׳ כשיגיע לביתו בעוד לילה

הא דמבואר לעיל דהנמצא במטוס וכדו׳ עליו להדליק נ״ח במטוס ללא ברכה (אם אין מדליקים עליו בביתו), היינו כשאינו עתיד להגיע לביתו בזמן חיוב הדלקה. אבל בלא״ה עדיף שלא ידליק שם כלל אלא בביתו דיוכל להדליק אף בברכה ולצאת ידי״ח בתורת ודאי. [ערוה״ש (שם) והגרנ״ק זצ״ל (פ״ד או כג). וע״ז בזה בשמעתא עמיקתא גליון ר״ד].

יכול להדליק בביתו על ידי שליח

כשבידו לשלוח שליח שידליק עליו בביתו בזמן, עדיף טפי [והיינו שידליק מתחלת הלילה. ואם דרכו להדליק בפנים (כגון בחו״ל) א״צ לשלוח שליח, אלא ידליק בעצמו בעוד לילה]. [הגרישו״א זצ״ל (שבות יצחק פ״ז אות יד ופי״ב עמ׳ פא) ואור לציון (ח״ד פמ״ז אות ו). ובגוונא שלא יוכל בעל הבית להגיע כלל לביתו בעוד לילה, יש לדון לצד שמטוס אינו בית האם צריך להדליק בביתו ע״י שליח, כיון שזהו ביתו הקבוע והוא בדרכו לחזור לשם, או דלמא כיון שאין סופו להגיע בזמן אינו חייב להדליק שם כלל. אבל לצד שמטוס דינו כבית חייב להדליק במטוס. ואף לפי צד הראשון י״ל דבכה״ג אינו מחויב לשלוח שליח אלא דאעפ״כ אם ישלחנו מהני, דלא גרע מאילו אשתו היתה מדליקה עליו שם שיוצא ידי״ח. וע״ז בזה בשמעתא עמיקתא גליון ר״ד].

יוצא מביתו לפני זמן החיוב

אם יוצא מביתו לפני השקיעה ויהיה בדרך בזמן ההדלקה, ידליק ע״י שליח בזמן או בעצמו מפלג המנחה. [הגרנ״ק זצ״ל (נר חנוכה עמ׳ סט)].

יוצא מביתו מיד אחר זמן החיוב

באופן שעדיין לא נסע אלא שעומד לנסוע או לטוס, וצריך לצאת מביתו אחר חלות זמן החיוב, ידליק בביתו הקבוע לו, ואפילו אם יצטרך לצאת מיד אחר ההדלקה. [השבט הלוי (ח״ח סי׳ קנח)]. ואפילו אם יגיע לחו״ל בעוד לילה שיכול להדליק שם מ״מ ידליק בביתו לפני יציאתו. [שבט הלוי (שם)]. ואם אינו יכול ע״י עצמו ישלח שליח.

יוצא מבית שכור או מלון

אם אינו יוצא מביתו הקבוע אלא יוצא מבית ששכרו לכמה ימים וצריך לעזוב מיד בלילה (משום שנגמרה השכירות), אין זה נחשב ביתו ואינו יכול להדליק שם. ואם יש לו זכות שיהוי שם כדי להדליק נ״ח, ידליק שם. [הגרשז״א זצ״ל (הליכ״ש פי״ד הגה 65). ואם התארח בבית של חברו ודינו כאכסנאי, ועתה (בתחלת זמן החיוב) עומד לצאת משם, מבואר לעיל דדעת הגרשז״א זצ״ל (שם) דיכול להדליק שם. ויש חולקים וס״ל דבכה״ג אינו יכול להדליק בבית חברו אלא צריך להדליק בביתו הקבוע, וע״כ בנ״ד עליו להדליק במטוס או במקום שהוא טס לשם].

מדליקים בביתו

אם אשתו או א׳ מבני הבית מדליקים עליו בביתו, יוצא ידי״ח בהדלקה אף שהוא במקום רחוק מביתו, וא״צ שוב להשתתף אפילו בפריטי. [שו״ע (סי׳ תרעז סעי׳ א) ומ״ב (ס״ק ב)]. וי״א דדוקא כשהוא יודע בבירור שאשתו מדליקה עליו, אבל אם אינו יודע יש לו להדליק וגם לברך. ועל כן מי שלא ידע שהדליקו עליו ובא באותו לילה לביתו ומצא שהדליקו עליו, צריך להדליק, דכיון שלא ידע מתחלה מסתמא היה דעתו להדליק בעצמו ולא לצאת בשל אשתו, וממילא חלה עליו תקנת חכמים, ומ״מ ידליק בלא ברכה (ואין מוחין ביד הנוהג לברך). [רמ״א (שם סעי׳ ג) ומ״ב (שם ס״ק ב וטז)]. וטוב יותר להדר לשמוע הברכות מפי אחר [ויכוין לצאת בהן] ויענה אמן וידליק נרותיו, או יראה לשער להדליק נרותיו ולברך עליהן זמן מה קודם שמדלקת אשתו בביתו, דהיינו שהיא מדלקת אחר מעריב כמנהג העולם והוא ידליק קודם מעריב. [מ״ב (ס״ק טז)]. וכל זה לבני אשכנז. ולבני ספרד לא מועיל כוון שלא לצאת ע״י הדלקת אשתו וע״כ אין עליו להדליק בעצמו. [עי׳ בב״י (שם)].

נמצא במקום שאין ישראל

י״א שאע״פ שמדליקין עליו בתוך ביתו, אם הוא במקום שאין בו ישראל מדליק בברכות. [שו״ע (סי׳ תרעז סעי׳ ג)]. כי חייב לראות הנרות. [רמ״א (שם)]. ומ״מ אין לברך על ההדלקה. ואם אומר שאינו רוצה לצאת בהדלקת אשתו לדעת המ״ב יכול לברך. [מ״ב (ס״ק ה ויד)].

השוהה באהל

השוהה באהל וכדומה בימי חנוכה, אע״פ שהוא מקום שאינו חייב במזוזה, חייב בנ״ח. [הגרנ״ק זצ״ל (חוט שני עמ׳ שח)]. וי״א דדוקא אם הוא רחב שבעה על שבעה טפחים מדליק בברכה, ובפחות מזה צ״ע אם חשיב דירה לענין נ״ח, וע״כ יש להדליק ללא ברכה. [מנח״ש (תני׳ סי׳ נח אות א). שו״מ דדעת הגרישו״א זצ״ל (שבות יצחק פ״ח עמ׳ כ) שאהל שאין בו דע״ד אמות לא יברך על הדלקה. והארכנו בזה בס״ד בשמעתא עמיקתא גליון ר״ד].

הדלקה בבית הכנסת

הדלקה בבהכ״נ

מדליקין נ״ח ומברכים עליהן בבית הכנסת, משום פרסומי ניסא. [שו״ע (סי׳ תרעא סעי׳ ז)].

במנין חצרות

יש להדליק נ״ח בברכה אף במנין חצרות הקבוע בימים אלו מחמת נגיף הקורונה. [כנלע״ד כי קיימים שתי טעמי התקנה שכתי הב״י (או״ח סי׳ תרעא). וכן פסק הגר״י זילברשטיין שליט״א (במכתב)].

ברכה על הדלקה

צריך לברך על הדלקה בבית הכנסת. [שו״ע (שם) ומ״ב (ס״ק מד)]. ואף אם הדליק בביתו מברך [עי׳ מ״ב (ס״ק מה)]. ואם בירך שהחיינו בביתו י״א שחוזר ומברך כשמדליק בבית הכנסת. [שער״ת (ס״ק יא) בשם המחז״ב בשם זרע אמת (סי׳ צז), וכן פסק הצי״א (חי״ג סי׳ סט). ואפשר שכן דעת האג״מ (ח״ג סי׳ קצ), אלא שדבריו שם הם נגד השער״ת המובא להלכה במ״ב (ס״ק מה)]. וי״א שאינו חוזר לברך שהחיינו אלא אם כן יש מהשומעים שעדיין לא הדליקו בביתם. [בן איש חי (פרי וישב אות יא ובספרו מקבצאל) וכה״ח (אות עה) כי י״ל דהזרע אמת הנ״ל איירי בכה״ג. וכן דעת הגרנ״ק זצ״ל (חוט שני חנוכה עמ׳ שיד) והאור לציון (ח״ד פמ״ב אות טז)]. וי״א שבכל אופן אינו חוזר לברך שהחיינו. [הגרישו״א זצ״ל (פניני חנוכה פי״ו עמ׳ קכז) מפני שהמ״ב (ס״ק מה) השמיט דין של השער״ת]. ומסבתר כדעה השניה.

מקום הנחתם

מניחם בכותל דרום או על השולחן שעומד אצל כותל דרום זכר למנורה שמקומה במקדש בדרום. [שו״ע (שם) ומ״ב (ס״ק מ). ובמקום שמתפללין לצפון (בדרום אר״י) או לדרום (בצפון אר״י) י״א שמניחין אותם בכותל דרום לפי רוחות העולם. [הגר״ש דבליצקי (הובא במשנת יוסף הלי׳ ביה״כ סי׳ מא אות ג)]. וי״א שמנהג העולם להניחם תמיד בכותל ימיני של בהכ״נ. [הגרנ״ק זצ״ל (נר חנוכה פי״ז הגה כז)].

גובה הנרות

המנהג שהמנורה במקום גבוה (אפילו יותר מי׳ טפחים). [מ״ב (סי׳ תרעא ס״ק כז)].

לאיזה צד מסדר הנרות

מסדרן ממזרח למערב. [שו״ע (שם)], כעין מנורת המקדש שהנרות היו מסודרין במקדש בין מזרח למערב. והמדליק עומד אחוריו לדרום ופניו לצפון ומתחיל מימינו שהוא הנר הסמוך לארון הקודש ושוב מוסיף והולך ומתחיל מהשמאלי ופונה לימינו. אלא שי״א שאף שהמנורה היתה עומדת בדרום, מ״מ נרותיה היו מסודרין מצפון לדרום. וממילא גם נרות חנוכה יש לסדר באופן הזה, ויש מקומות שנהגו כן ואין למחות בהם דיש להם על מה לסמוך. [מ״ב (ס״ק מב - מג)]. לבני ספרד נוהגים להניח הנרות צמוד לכותל דרום והמדליק עומד אחוריו לצפון ופניו לדרום, ומדליק דרך ימין ממזרח למערב. [כה״ח (אות סט)].

שאר חדרי הבית הכנסת

בית הכנסת שיש בו כמה חדרים שמתפללים בהם יש להדליק בכל החדרים שמתפללים בהם בברכה. [הגרנ״ק זצ״ל (נר חנוכה פ״ז אות ג)]. ומנינים שמתקיימים (באותו חדר) זה אחר זה, אם רוצים יכולים להדליק שוב נ״ח, ומ״מ לא יברכו על ההדלקה. [שבט הלוי (ח״ט ססי׳ קמג) והגרגרש״א זצ״ל (אשרי האיש פל״ו אות ז)].

זמן הדלקתם

נוהגין להדליק בבהכ״נ בין מנחה למעריב. [רמ״א (סי׳ תרעא סעי׳ ז)]. ואפילו אם אין מנין באותו זמן י״א שיכול להדליקם בברכה, דמ״מ איכא פרסומי ניסא כשבאים אח״כ לבהכ״נ ורואים הנרות. [שעה״צ (שם אות מז) בדעת המ״א]. וי״א דבעינן דוקא שיהיו עשרה בשעת הדלקה. וע״כ ימתינו עד שיתקבצו עכ״פ עשרה אנשים. ואם השעה דחוקה אין לבטל ההדלקה אלא ידליק בלא ברכה. [מור וקציעה הובא בשע״ת], ומ״מ המדליק בברכה יש לו על מי לסמוך. ואם נקל להשיג מנין בשעת ברכה מה טוב. [ביאור הלכה (שם ד״ה ויש נוהגין)].

מתפללין מעריב מאוחר

גם אם אין מתקיימות בבית הכנסת תפלות מנחה וערבית בזמנן, אלא מתפללין ערבית בשעה מאוחרת, ידליקו הנרות כשהגיע הזמן, ואפילו אם הצבור מועט, וידקדק שיהיו הנרות גדולים כדי שידלקו עד שיתאספו הצבור לתפלה. [הגרשז״א זצ״ל (הליכ״ש פי״ז אות ג)]. וי״א שעליהם להדליק סמוך לתפלת מעריב. [הגר״ש ואזנר זצ״ל (מבית לוי חי״א עמ׳ יט)].

זמן הדלקתם בער״ש

יש נוהגים להדליק בערב שבת קודם מנחה. [רמ״א (סי׳ תרעא סעי׳ ז)]. ויש נוהגים אף בערב שבת להדליק בבהכ״נ בין מנחה למעריב בשעה שהעולם מתחילין להתקבץ ויש פרסומי ניסא. אכן אם העולם מתאחרין לבוא וטרם שיבוא מנין בהכ״נ יתקדש היום, לא ימתין כלל, אלא יברך וידליק מיד אפילו קודם מנחה, שמ״מ יש משום פרסומי ניסא כשבאים אח״כ לבהכ״נ ורואים הנרות. [מ״ב (שם ס״ק מז)].

זמן הדלקתם במוצ״ש

במוצ״ש מדליקין בבית הכנסת אחרי מעריב קודם עלינו. [לוח אר״י (לגרימ״ט חדש כסלו)].

לחזור להדליקם בשחרית

בשחרית בבוקר נוהגים להדליק שוב נרות חנוכה שבבהכ״נ בלא ברכה עד אחר התפלה. [לוח אר״י (לגרימ״ט חדש כסלו)].

אבל בהדלקת הנרות

אין לאבל (בתוך י״ב חודש על אביו ואמו ושלשים על שאר קרובים) להדליק נ״ח בבית הכנסת ביום הראשון משום ברכת שהחיינו שמברכים אז וניכר שעת שמחה היא לצבור ואין כדאי שאבל ידליקם [אבל בביתו יכול לברך שהחיינו]. אבל בשאר לילות של חנוכה שאין מברכים שהחיינו יכול האבל להדליק הנר. [מ״ב (ס״ק מד) ושעה״צ (אות נ)].

קטן בהדלקת הנרות

לכתחלה אין לקטן אף שהגיע לחינוך להדליק נ״ח בבית הכנסת. [עי׳ במנח״י (ח״ו סי׳ סה אות א)].

לחלק הדלקה לכמה אנשים

לכתחלה מי שהתחיל להדליק נ״ח עליו לגמור ההדלקה. [מ״ב (סי׳ תרעא ס״ק מח)]. ומ״מ אם יש צורך למהר להתפלל לאחר שבירך הש״צ והדליק אחד מהן, יוכל השמש להדליק הנשארים, והש״צ יתפלל. [רמ״א (שם סעי׳ ז)].

לצאת יד״ח בהדלקה שבבהכ״נ

אין אדם יוצא בנרות של בהכ״נ, וצריך לחזור ולהדליק בביתו. [רמ״א (שם סעי׳ ז)].

ליהנות מהנרות

אף בנרות בהכ״נ אין משתמשין לאורן אף תשמישי קדושה, דהיינו אם ירצה להתפלל מעריב אצלם כ״ז שלא דלקו חצי שעה אסור. [מ״ב (סי׳ תרעג ס״ק יג)].

לטלטל הנרות ממקום למקום

אפילו בנרות חנוכה שמדליקין בבהכ״נ, נכון ליזהר לכתחלה שלא לטלטלן ממקומן עד שיעור חצי שעה. [מ״ב (סי׳ תרעה ס״ק ו)].

אספות אנשים

אין מברכין על הדלקת נ״ח באספות וכדו׳, כי הברכה שבבית הכנסת היא עצמה אינה מעיקר התקנה, הבו דלא לוסיף עלה. [הגרשז״א זצ״ל (הליכ״ש פי״ז אות ד)].

נותר השמן מלילה הקודם

בלילה הקודם אם נותר שמן מהלילה הקודם יכול להשתמש בו למצות הדלקה. [מ״ב (סי׳ תרעז ס״ק יז)]. ואפי׳ שמן שביום הקודם הודלק בו הנר המחויב (נר הראשון) מותר להדליק בו נר של הידור. [משמעות סתימת הפוסקים. וכן דעת הגרנ״ק זצ״ל (פסקי שמועות עמ׳ קלד)].

הנותר ביום השמיני

הנותר ביום השמיני מן השמן הצריך לשיעור הדלקה, נאסר בהנאה, שהרי הוקצה למצותו. [שו"ע (סי' תרעז סע' ד)]. וכ"ז כשנתן תחלה רק כשיעור הדלקה ונכבה באמצע ונותר, שהוקצה למצותו ואסור להנות הימנו, אבל אם נתן הרבה שמן בנר ונותר, מותר להשתמש בו לכתחלה, אלא שיש פוסקים שסוברים שאם נתן השמן בסתם הוקצה כל השמן, אם לא שהתנה לכתחלה שלא יאסור אלא כשיעור. [מ"ב (סי' תרעז ס"ק ח)].

שריפת שמן הנותר

הנותר ביום השמיני מן השמן הנאסר בהנאה (עי' לעיל), עושה לו מדורה ושורפו בפני עצמו. [שו"ע (סי' תרעז סע' ד)]. ואם אינו יכול לשורפו אפשר לשופכו במקום שילך לאיבוד כגון בכיור. [הגריש"א זצ"ל (פניני חנוכה עמ' קמח) ומ"מ דעתו דעדיף לשורפו כשם שעשו בנרות של בית המקדש].

עירב הנותר בשמן אחר

אם נכבה הנר תוך השיעור והוסיף עליו הרבה שמן יותר מהשיעור, ודלק כשיעור חצי שעה ונותר, לכו"ע אסור להנות מהן (פרט לצורך הדלקת נ"ח), שבודאי יש מהשמן של אתמול, אם לא שיודע שבשמן שהוסיף היה ס' כנגד המעט הראשון. [בה"ל (סי' תרעז ד"ה מן השמן)].

הנותר מבקבוק השמן

אם לקח בקבוק של שמן לנר חנוכה ונשתמש ממנו כדי צרכו, לכו"ע אין הנותר בכלל מותר השמן שבנר חנוכה. [ביאור הלכה (סי' תרעז ד"ה הצריך)].

הקצאה בטעות

אם נתן שמן לשיעור הדלקת חצי שעה, ודלק יותר מחצי שעה (כגון שהפתילה דקה והוא חשב שהפתילה בינונית), צ"ע אם מותר להסתפק ממנו, כי אפשר שמחמת שהוא הקצה אותו מדעתו אף שבטעות עשה כן נאסר. [ביאור הלכה (שם ד"ה לשיעור)].

התנה על השמן

התנה על השמן שאם יכבה בתוך חצי שעה ישתמש בנשאר לצרכי חולין, אין תנאו מועיל, ונשאר השמן באיסורו. [הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש פט"ו אות י)].

שיירי פתילה

שיירי פתילה שנשארו מנ"ח אין לזרקם לאשפה כמות שהם, דכיון ששימשו למצוה אין לבזותם אלא ישרפם. [חיי"א (כלל קנד אות לא)]. או יעטפם ויזרקם. [עי' בשו"ע (סי' כא) ובמ"ב (שם). וכן פסק הגרנ"ק זצ"ל (נר חנוכה פ"ו אות כ)].

שאר דיני התפלה

אמירת תחנון, צדקתך וכו'

כל שמונת ימי חנוכה א"א תחנון, צדקתך צדק, למנצח וצדוק הדין. וה"ה בערב חנוכה במנחה. [רמ"א (סי' תרפג סע' א) וכה"ח (שם אות ו)]. ואין אומרים א-ל ארך אפים בב' וה' בחנוכה, ויה"ר אחר ס"ת. [מ"ב (שם ס"ק א) וכה"ח (אות ז)]. ואין אומרים "ויתן לך" בבהכ"נ במוצ"ש חנוכה, אלא כל א' אומרו ביחידות בביתו אחר ההדלקה. [לוח ארי" (למהרימ"ט)].

אבל להיות ש"ץ

מתפלל האבל (י"ב חודש על אביו ואמו ושלשים על שאר קרובים) בחנוכה לפני העמוד מנחה ומעריב. [מ"ב (סי' תרעא ס"ק מד) ושעה"צ (אות ט)]. אבל בשחרית אין מתפלל מפני אמירת הלל. [מ"ב (סי' תרפג ס"ק א). ועי' בסי' תקפ"א ס"ק ז' שכתב שיכול להתפלל שחרית אלא שאחר יאמר הלל. ועי' כה"ח (סי' תקפא אות לג)]. וי"א שאינו מתפלל אף תפלת מנחה ומעריב. [בעל האג"מ (רבבות אפרים ח"א סי' תמג) ועי' בספר דברי סופרים (פנ"ו אות נה) השיטות בזה].

הזכרת על הניסים

אמירתו בתפלה

כל שמונת ימי חנוכה אומר על הניסים בתפלה בברכת מודים, ואף במוסף של שבת ור"ח (ואם אמר על הנסים בעבודה והשלים תפלתו, א"צ לחזור, כי אינו הפסק מה שאמר חוץ למקומו). [שו"ע (סי' תרפב סע' א-ב) ושעה"צ (אות ב)].

נוסח אמירתו

יאמר ועל הנסים בוי"ו. בכשעמדה עליהם יש לדלג תיבת עליהם דהא אח"כ אומר על עמך ישראל אא"כ אומר ועל עמך ישראל. [מ"ב (ס"ק א)]. י"ל להשכיחם תורתך ולא יאמר מתורתך במ"ם. צ"ל שמונת ימי חנוכה אלו להודות. [מ"ב (ס"ק ח)]. וי"א שאין אומרים: כשם שעשית וכו', אלא מסיים: ועשית עמהם נסים וגבורות בימים ההם בעת הזאת, וי"א שאומרים אותו. [שו"ע (סע' ג)]. ודעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד. [מ"ב (שם)].

ערב חנוכה שחל בערב שבת

מי שהדליק נ"ח קודם מנחה (עי' לעיל בדיני ער"ש) בערב חנוכה, אע"פ שבירך על הדלקה שעשה ניסים לאבותנו כו', מ"מ אינו אומר על הניסים בתפלת מנחה. [הגרי"ש"א זצ"ל (אשרי האיש פ"מ אות ה)]. ויש מי שאומר שיש לאומרו. [הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש פי"ז אות ז)].

שכח לאומרו בתפלה

אם לא אמר על הניסים בתפלה, אין מחזירין אותו. ומיהו אם נזכר באותה ברכה כל זמן שלא הזכיר את השם, אפילו נזכר בין אתה להשם, חוזר. [שו"ע (סי' תרפב סע' א)]. ואם לא הזכירו כלל יאמר דרך בקשה אחר גמר התפלה קודם יהיו לרצון: "הרחמן יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה בימי מתתיהו כו'". [מ"ב (ס"ק ד)].

טעה והזכיר על הניסים בתפלה במוצאי חנוכה

טעה ואמר בתפלת י"ח במוצאי חנוכה "על הניסים", דעת השו"ע (סי' קח סע' יב) שאפי' אם נזכר קודם שסיים את הברכה ממשיך כדרכו. אולם דעת המ"ב (ס"ק לח) שיפסיק ויתחיל מתחילת אותה ברכה. אא"כ כבר סיים הברכה דבכה"ג ממשיך להתפלל כדרכו.

אמירתו בבהמ"ז וברכת מעין שלש

כל ח' ימי חנוכה אומר על הניסים בבהמ"ז בברכת הארץ. [שו"ע (סי' תרפב סע' א-ב) ושעה"צ (אות ב)]. אולם בברכה מעין שלש אין מזכירין אותו. [מ"ב (ס"ק ב)].

שכח לאומרו

אם לא אמרו בברהמ"ז, אין מחזירין אותו. [שו"ע (סי' תרפב סע' א)]. מיהו אם נזכר באותה ברכה כל זמן שלא הזכיר את השם, אפילו נזכר בין אתה להשם, חוזר. [שו"ע (סי' תרפב סע' א)]. ואם לא אמרו כלל כשמגיע להרחמן יאמר: הרחמן יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה בימי מתתיהו כו'. [רמ"א (סי' תרפב סע' א)].

בסעודה שלישית של ערב חנוכה

אם אכל סעודה שלישית בשבת ערב חנוכה, והמשיך סעודתו עד הלילה, אינו מזכיר של חנוכה רק של שבת לבד. [מ"ב (סי' קפח ס"ק לג). ועי' בביא"ה (ד"ה מזכיר) דמ"מ אם שכח להזכיר רצה ונזכר קודם שפתח בהטוב והמטיב אין מברך "שנתן שבתות למנוחה כו'", משום דיש חולקים על האי דינא וסב"ל].

נמשכה סעודתו למוצאי חנוכה

מי שסעד ביום אחרון של חנוכה, ונמשכה סעודתו עד הלילה, י"א שאם אכל כזית פת לפני השקיעה אף שהמשיך לאכול משחשיכה יזכיר על הניסים. [שו"ע (סי' קפח סע' י) ורמ"א (סי' תרצה סע' ג)]. מיהו אם התפלל מעריב קודם ברהמ"ז שוב אינו מזכיר. [מ"ב (שם ס"ק לב). ועיי"ש בסי' תרצ"ה ס"ק ט"ז דמ"מ לכתחלה לא יתפלל מעריב לפני בהמ"ז כדי שיוכל להזכיר על הניסים]. וי"א שאין עליו להזכיר על הניסים בכל אופן. [כה"ח (סי' קפח אות מג)]. והעיקר כדעה ראשונה. [מ"ב (שם)].

טעה והזכיר "על הניסים" בברכת המזון במוצאי חנוכה

אם אמר "על הניסים" בברכת המזון במוצאי חנוכה, אפי' אם נזכר קודם שסיים את הברכה ממשיך כדרכו. וכן עיקר לבני ספרד. [עי' שו"ע (סי' קח סע' יב). וכן פסק האור לציון (ח"ד פמ"ח סוף הגה ג)]. וי"א שלכתחלה יפסיק ויתחיל מתחילת אותה ברכה. אלא שאם כבר סיים הברכה ממשיך כדרכו. [עי' במ"ב (ס"ק לח) ובקצות השלחן (סי' מז ס"ק כה)].

שבת חנוכה שחלה בר"ח

בשבת חנוכה שחלה בראש חודש, מלבד על הניסים צריך להזכיר רצה והחליצנו ואח"כ יעלה ויבא. טעה והזכיר יעלה ויבא ואח"כ רצה והחליצנו יצא ידי חובתו. [מ"ב (סי' קפח ס"ק יג)]. ואפילו אם לא התחיל ברכת בונה ירושלים, א"צ לחזור לומר יעלה ויבא ע"מ לומר כסדרם. [הגר"ש קלוגר (שנות חיים סי' קפח). וכן נר' קצת מהמ"ב (סי' קפח ס"ק כט)]. ויש מפוסקי ספרד הסוברים שצריך לכתחילה לומר שנית יעלה ויבא אחר רצה והחליצנו כ"ז שלא חתם הברכה. [רב פעלים (או"ח ח"ב סי' מ). ועי' מש"כ בזה בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון רמ"ג].

סעודת מצוה ומנהגי המאכלים

ריבוי סעודות בחנוכה

ריבוי הסעודות שמרבים בהם הם סעודות הרשות, שלא קבעום למשתה ושמחה. [שו"ע (שם סע' ב)]. וי"א שיש קצת מצוה בריבוי הסעודות, משום דבאותן הימים היתה חנוכת המזבח. ונוהגין לומר זמירות ותשבחות בסעודות שמרבים בהם, ואז הוי סעודת מצוה. [רמ"א (שם)].

אבל להשתתף בסעודת חנוכה

יש אומרים שאין האבל רשאי לילך לסעודה הנעשית לכבוד חנוכה. [אג"מ (ח"ג ססי' קסא)]. ויש מקילין אם אין מזמרים שם אלא מעניני היום. [הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש פי"ז אות יג והגה 33)].

אכילת מאכלי חלב

י"א שיש לאכול מאכלי חלב, לפי שהנס נעשה בחלב שהאכילה יהודית את האויב. [רמ"א].

מאכלים מטוגנים בשמן

נוהגים לאכול מאכלים מטוגנים זכר לנס, ואין לזלזל בשום מנהג. [מיימון בן יוסף (אוסף כתבי ידות ישנים ירושלים תש"ה הובא בספר מנהג ישראל תורה סי' תרע אות ג)].

סופגניות שלא בתוך הסעודה

סופגניות המצויות בזמנינו מותר לאוכלם אף לכתחלה שלא בתוך הסעודה ולברך עליהן מזונות. [חכם אחד בשם הגרנ"ק זצ"ל, כי מרגישים טעם השמן והוי כפהב"כ, ועי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון קכ"ג. ויש להיזהר לכתחלה מלקבוע עליהן סעודה כמבואר בביאור הלכה (סי' קסח ד"ה וכ"ז). ובדיעבד אם קבע עליהן מברך מעין שלש כמ"ש המ"ב (שם ס"ק עה), ועי' בחזו"א (סי' כו ס"ק ב-ג)]. ולרווחא דמלתא יחתכם לפני ההגשה לפרוסות פחות מכזית. [עי' בחזו"א (סי' כו ס"ק ה ד"ה היוצא)].

ברכת הסופגניות הבאים בתוך הסעודה

אין מברכים על הסופגניות בשעת סעודת פת, אף אם באים בסוף הסעודה לקינוח. [הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש פי"ז אות י), ע"י"ש דהיינו כי סתמא יש כוונה לאוכלם גם לשם שביעה].

לטגן סופגניות בשמן הקדוש בקדושת שביעית

לכתחלה אין לטגן סופגניות בשמן של שביעית, כיון שחלק גדול מהשמן נזרק לאחר הטיגון, ובמקום הצורך יש להקל כי סוף סוף השמן בא לתת טעם. [הגרי"ש"א זצ"ל (משנת הגרי"ש עמ' פא). והגרנ"ק זצ"ל (חוט שני שביעית עמ' רנג) מסתפק בזה].

נודה לה' בכל לבב על חסדו שזיכנו והגיענו לראות בהוצאת

הגליון ה-500

מקרב לב נביע ברכה לכל העמלים רבות עבור המערכת, העוזרים, והמסייעים

בהוצאת גליון זה לאור

יתברכו כולם ממרומים ויזכו להגדיל תורה ולהאדירה

גליון זה יוצא לאור

לע"נ הרב הגאון רבי מנחם זצ"ל בן הרב שלמה ניימן שליט"א

© שמעתא עמיקתא - לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 052-767-0503